



AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI İÇİN
LGBT HAKLARI EL KİTABI



AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI İÇİN
LGBT HAKLARI EL KİTABI

Hazırlayan: Dr. Salih Şahin

Editör: Murat Köylü



Yayımlayan: Kaos Gey ve Lezbiyen Kültürel Araştırmalar ve Dayanışma Derneği
(Kaos GL)

Birinci Baskı: Ankara, 2016

Bu kitap parayla satılamaz. İnsan haklarının desteklenmesi amacıyla yapılan ve ticari olmayan etkinliklerde serbestçe kullanılabilir.



İngiltere
Büyükelçiliği
Ankara



SWEDEN

Bu El Kitabı, Kaos GL Derneği tarafından, Avrupa Birliği, İsveç Kalkınma ve İşbirliği Ajansı ve İngiltere Ankara Büyükelçiliği'nin destekleri ile yayımlanmıştır. Bu; AB'nin, SIDA'nın veya Büyükelçiliğin resmi görüşlerini yansıttığı anlamına gelmemektedir.

BÖLÜM I: GİRİŞ

A. Gerekçe: LGBT Vatandaşların İnsan Hakları ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı	7
B. Amaç ve Kapsam	8
C. Yaklaşım	9
D. Tanımlar	9
1. Biyolojik Cinsiyet / Toplumsal Cinsiyet	9
2. Cinsel Yönelim	10
3. Cinsiyet Kimliği	12
4. İnterseks Durumu	14
5. Heteronormativite - Homofobi - Transfobi	14

BÖLÜM II: YASAL ÇERÇEVE VE TEMEL KONULAR

A. Yasal Çerçeve	17
1. Anayasa	17
2. Temel Hak ve Özgürlüklere İlişkin Uluslararası Anlaşmalar	18
3. Türkiye ve Diğer Ülkelerle İlgili AİHM Kararlarından Örnekler	33
4. Ulusal Mevzuat	37
5. Anayasa Mahkemesi ve Danıştay Kararlarından İki Örnek	45
6. Avrupa Birliği'nde Durum	46
B. Temel Konular	48

BÖLÜM III: YÖNTEM

A. Öncelikli Eylem Alanları	53
1. Ayrımcı Mevzuat ve Politikaları Yürürlükten Kaldırma, Uygulamalara Son Verme	53
2. Eşitliği ve Ayrımcılık Yasağını Destekleyici Mevzuatı ve Politikaları Benimseme	54
3. Sosyal Dışlanma ve Sosyal Güvencesizlik ile Mücadele	54
4. Sosyal Hizmet Kuruluşlarına Mali ve Politik Destek	54

B. Operasyonel Araçlar	55
1. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Bağlı Kuruluşlar	55
2. Politika Belgeleri, Stratejiler ve Eylem planları	55
3. LGBT Vatandaşların ve Mültecilerin İnsan Haklarını İzleme, Araştırma ve Raporlama	55
4. Prosedürler	56
5. Kamuoyu Açıklamaları	57
6. Bireysel Vakalar ve Mahkeme Duruşmaları	57
7. Siyasi Diyalog ve İşbirliği	57
8. Sivil Toplum ile Diyalog ve İşbirliği	58
9. Uluslararası Mekanizmalar ve Çok-Tarafli Çalışmalar:	58
C. Genel Önlemler	59
1. El Kitabı'nı ve Uygulamasını Periyodik Olarak Gözden Geçirme ve Güncelleme	59
2. El Kitabı'nın Yaygınlaşmasını ve Uygulanmasını Sağlama	59
3. LGBT Haklarının Anaakımlaştırılması	59
4. İyi Uygulama Örneklerini Derleme	59
5. Eğitim Programlarında İçerme	60
6. Cinsiyet Yönünü ve LGBT Topluluğu Arasındaki Çeşitliliği Tanıma	60

Ek: Uluslararası ve Bölgesel Siyasi ve Hukuki Belgeler Listesi 61



BÖLÜM I:

GİRİŞ



Lezbiyen, gey, biseksüel ve trans (LGBT) kişilere diğer herkesle aynı hakların sağlanması ulusal ve uluslararası insan hakları hukukunun esasını oluşturan **eşitlik** ve **ayrımcılık yasağı ilkelerine** dayanmaktadır. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin giriş ifadesi bunu açıkça ortaya koymaktadır: **"Bütün insanlar onur ve haklar bakımından özgür ve eşit doğarlardır."** Aynı şekilde, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 10. maddesinde yer alan "Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir" hükmü, eşitlik ve ayrımcılık yasağı ilkelerine dair ulusal düzeydeki temel anayasal dayanağı oluşturmaktadır.

Bununla birlikte, bu ilkelerin ve diğer birçok uluslararası ve ulusal hukuk normunun lezbiyen, gey, biseksüel ve trans **vatandaşlar** ile **mülteciler, sığınmacılar, göçmenler** ve **yabancılar** açısından yaşama geçirilmesi noktasında Türkiye'de gerekli ve yeterli düzeyde mevzuat düzenlemesi yapılmadığı ve kurumsal adımların atılmadığı görülmektedir. Oysa ülkemizde, hemen her gün, hayatın her alanında çok sayıda eşcinsel, biseksüel ve trans en ağır insan hakları ihlallerine maruz kalmaktadır. LGBT vatandaşlar fiziksel, cinsel saldırılara uğramakta, işkence görmekte ve öldürülmekte, çalışma yaşamında, eğitim sisteminde, sağlık ve sosyal güvenliğe erişimde ve diğer birçok alanda ayrımcılığa uğramakta, kötü muamele görmekte ve bazen ailelerince reddedilmektedirler.

LGBT'lere karşı işlenen insan hakları ihlallerinin sona erdirilmesi için **harekete geçilmesi yükümlülüğü** uluslararası düzlemde giderek artan yaygınlıkta kabul görmekte, gelişmiş demokratik ülkelerde, evrensel değerler doğrultusunda ciddi kurumsal-yasal güvenceler ve etkin mekanizmalar oluşturulmaktadır. Bu kurumsallaşma ve uygulama süreçlerinin LGBT'lerin insan haklarının yaşanır kılınmasına, ülke genelinde **toplumsal uyumun**, adaletin ve barışın sağlanmasına, şiddet vakalarının azaltılmasına, refah ve ekonominin güçlenmesine yönelik çok önemli katkılarda bulunduğu görülmektedir.

Türkiye'de LGBT'lerin yaşadığı ağır insan hakları ihlallerinin sona erdirilmesine ve özellikle hak öznesi insanlar olarak sosyal koruma desteklerine ve sosyal hizmetlere erişimini engelleyen sorunların giderilmesine yönelik hazırlanan bu El Kitabı üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde El Kitabı'nın hazırlanma **gerekçesi, amacı** ve **kapsamı** ile benimsediği **yaklaşım** ele alınmaktadır. Ayrıca, bu alanda kullanılan **tanımlara** yer verilmiştir.

1 http://www.ohchr.org/Documents/Publications/BornFreeAndEqual_Turkish.pdf

İkinci bölümde, **yasal çerçeveye** ve **temel sorun alanlarına** odaklanılmıştır. Yasal çerçeve kapsamında anayasa, uluslararası hukuk ve ulusal mevzuat irdelenmiştir. İkisi Türkiye'ye karşı olmak üzere çeşitli Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarının yanı sıra, Anayasa Mahkemesi ile Danıştay'ın güncel iki kararı örnek gösterilmiştir. Temel sorun alanları bağlamında ise, LGBT'lerin insan haklarını ihlal edilmesine yol açan doğrudan ve dolaylı faktörlere yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde ise, **yöntem** üzerinde durulmuş, öncelikli eylem alanları, operasyonel araçlar ve genel önlemler sayılmıştır.

A. Gerekçe: LGBT Vatandaşların İnsan Hakları ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı

Günümüzde demokratik modern devlet örgütlenmesinin meşruiyeti, insan hak ve özgürlüklerinin gelişme ve kullanılabilme düzeyine dayanır. Anayasalarda ve uluslararası hukuk normlarında bireylerin, yurttaşların ve toplulukların temel hak ve özgürlükleri güvence altına alınmaktadır ve bu normlar devletlere giderek artan ölçülerde sorumluluklar yüklemektedir. İnsanlık ailesinin bütün üyeleri için eşit, bölünemez ve devredilmez hakların tanınması dünyada özgürlüğün, adaletin ve barışın temelini oluşturmaktadır.

Keza, insan hak ve özgürlükleri arasında güçlü bir etkileşim ve tamamlayıcılık ilişkisi mevcuttur. Bu bağlamda **sosyal hakların kullanımı** diğer medeni, siyasal, kültürel hakların kullanımı için **anahtar** öneme sahiptir.

Bu kapsamda **eşcinsellerin, biseksüellerin** ve **transların** sosyal hizmetler ve sosyal yardımlardan tüm vatandaşlar gibi eşitlik içinde, ayrımcılığa maruz kalmadan yararlanmaları için ilgili kamu hizmeti alanında örgütlenmiş bakanlık ve kamu idarelerinin kurumsal kapasiteyi oluşturmaları beklenir. İhlalleri önlemek, ihlalleri sona erdirmek, sonuçlarını gidermek, tekrarlanmasını önlemek, adli ve idari yoldan takibini sağlamak ve diğer birçok hizmetin yürütülmesi için bu kapasiteye gereksinim duyulmaktadır.

Türkiye'de sosyal hizmet ve sosyal yardım alanında ihtisaslaşmış, mevzuatta belirlenen görev, yetki ve sorumluluklara sahip kurum Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'dır. Bu kurum, ulusal ve uluslararası hukuk kurallarına uygun bir şekilde sosyal hizmetler ve sosyal yardımlar sisteminin işler kılınmasını sağlamaya çalışmaktadır.

Bununla birlikte, **Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı** LGBT'ler açısından büyük önem taşıyan **sosyal içerme** politikalarını yürüten kurumlardan biri-

dir. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne adaylık sürecindeki yükümlülüklerinden biri olan sosyal dışlanma ile mücadele kapsamında hazırlanması öngörülen Ortak İçerme Belgesi ve yaklaşım değişikliğine koşut **İstihdam ve Sosyal Reform Programı** çalışmalarına da önemli katkılar sağlamaktadır.

Bilindiği gibi, **sosyal dışlanma** riski en yüksek toplumsal kesimlerden olan LGBT'ler, toplumun sınırlarına itilme, demokratik yönetimden uzaklaştırılma, temel yetkinliklerinin gelişmesinin ve hayat boyu öğrenme olanaklarının engellenmesi gibi ayrımcılıklarla sonuçlanan bir dizi müdahaleye maruz kalmaktadırlar. Bunun sonucunda LGBT vatandaşlar iş aramaktan, iş bulmaktan, mesleki gelişimden, gelir ve eğitim olanaklarından, toplumsal ve topluluksal yapılardan, ağlardan ve etkinliklerden uzaklaştırılmakta, yetkisizleştirilmekte ve ilişkisizleştirilmektedirler. LGBT'ler çoğu zaman sosyal, politik ve ekonomik savunmasızlığa itilerek özgür iradeleri ile tercihte bulunmaktan, olanakları kullanmaktan, haklarını ve özgürlüklerini talep ve elde etmekten mahrum bırakılmaktadırlar. Böylesi dışlama süreçleri toplumda yoksulluğu, güvensizliği, çatışmayı ve şiddeti beslemekte, toplumsal dokunun parçalanmasına, toplumsal bağların zayıflamasına yol açmaktadır.

Dışlama karşıtı **sosyal uyum** ve **sosyal içerme** ilke ve politikaları, diğer toplumsal kesimler gibi LGBT'ler açısından da büyük önem taşımaktadır. Sosyal uyum ve sosyal içerme politikaları, dezavantajlı arka planlardan gelen ve riskli koşullara tabi tutulan LGBT'lerin **toplumun eşit üyeleri** olarak kendi insan haklarını elde etmelerinin önündeki çeşitli engelleri kaldıracak ciddi potansiyele sahiptir.

Bu bağlamda, bu El Kitabı, LGBT vatandaşların cinsel yönelimleri veya cinsiyet kimlikleri nedeniyle sosyal hizmetlere ve sosyal yardımlara erişimlerinde karşılaştıkları sorunlar, ağır insan hakları ihlalleri ve sosyal güvencesizlikleri ile mücadelede görev ve sorumluluğa sahip **Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı**'nin çalışmalarına **katkı sunma** amacıyla hazırlanmıştır.

B. Amaç ve Kapsam

Bu El Kitabı'nda, Türkiye'de LGBT vatandaşların sosyal koruma ve sosyal hizmetler alanında yaşadıkları ağır sorunlara **evrensel insan hakları** hukukuna dayalı çoğulcu, **katılımcı** ve **demokratik yönetim** ilkeleri ışığında çözümler aranmakta ve bu kapsamda uygulanan politikaların, mevzuatın, kurumsal uygulamaların ve denetimin geliştirilmesine yönelik önerilere yer verilmektedir. El Kitabı, kamu hizmetlerini yürüten kamu görevlilerinin yanı sıra insan hakları savunucuları ile hak sahiplerinin **bilgi** ve **farkındalık** düzeylerinin

yükseltilmesine ve aralarındaki **diyalog** ve **işbirliğinin** geliştirilmesine de katkı sunmayı amaçlamaktadır. Aynı zamanda, bu El Kitabı, kamu kurumlarının kendi aralarında ve uluslararası kuruluşlar, diğer ülke hükümetleri, sivil toplum kuruluşları, akademi ve özel sektör aktörleri ile birlikte bütüncül bir bakış ve programatik bir yaklaşım geliştirmelerine destek sunmayı hedeflemektedir.

C. Yaklaşım

Bu El Kitabı'nda benimsenen yaklaşım, evrensel insan hakları ile çoğulcu ve katılımcı demokrasi değerlerine dayalı **eşitlik** ve **ayrımcılık yasağı kriterlerinin** tüm birey, yurttaş ve topluluklar için geçerli kılınması ilkesine dayanmaktadır. LGBT'lerin sosyal politika alanında **cinsel yönelim** ve **cinsiyet kimliği** temelinde korunması, LGBT kişiler için yeni ya da özel hakların yaratılması anlamına gelmemektedir. Başka bir deyişle, evrensel hakların uygulanmasında, herkese olduğu gibi LGBT kişilere de ayrımcılık yapılmamasını ve kamusal, toplumsal ve ekonomik hayata eşit katılımlarını mümkün kılmaya dönük demokratik perspektifi ifade etmektedir. Bu yaklaşım, insan haklarına tüm insanların doğuştan sahip olduğunu ve **evrensellik ilkesine** çeşitli birey, yurttaş ve topluluklar için keyfi ve sınırlandırıcı bir biçimde **istisna kılınmamacığını** kabul eder.

Diğer taraftan, toplumun tüm kesimlerinin farklılıklarıyla yaşamın her alanına katılımlarının toplumsal barışın ve dayanışmanın temeli, ekonomide verimliliğin yükselmesi, yaratıcılığın ve rekabet edebilirliğin güçlenmesi, problemlere farklı perspektifler geliştirme olanaklarının sağlanması gibi çok çeşitli **ekonomik faydaları** bulunmaktadır. İşgücü çeşitliliğinin arttığı, insana yaraşır iş olanaklarının sunulduğu, işgücü niteliğinin yükseltilip etkin kullanıldığı ve genç nüfusun yarattığı demografik fırsat penceresinden azami yararlanan ekonomiler yenilikçilik, verimlilik ve artı değer yaratma potansiyellerini güçlendirmektedir.

D. Tanımlar

1. Biyolojik Cinsiyet / Toplumsal Cinsiyet

Biyolojik cinsiyet insanları genetik, fizyolojik ve biyolojik özellikleri üzerinden “kadın” ya da “erkek” olarak tanımlar. Bu sınıflandırmada biyolojik farklılık temel alınır. Bununla birlikte, toplumsal ilişkiler içinde insanların cinsiyetlerine dayanarak belirlenen konumların ve işbölümünün gerektirdiği rollerin ve sorumlulukların biyolojik cinsiyet ile bir ilgisi yoktur. Bu normlar tamamen toplumsal süreçlerde inşa edilir; zaman içinde ve toplumdaki topluma değişirler.

Dolayısıyla **toplumsal cinsiyet**, dinamik bir kavram olarak, belli bir tarihsel dönemde belli bir kültürde **erkeksi** ya da **kadını** kabul edilen rol ve davranış özellikleri üzerinden tanımlanır. Bu özellikler saç şekli ve giyim stiline, insanların konuşma ya da duygularını ifade etme tarzlarına ve hatta mesleklerine kadar uzanan büyük bir çeşitlilik gösterir. Ayrıca, toplumsal cinsiyet, «mutlak iki biyolojik/toplumsal cinsiyet kimliği ve tek cinsel yönelim» önyargısının ötesine geçen, farklı cinsel kimlikleri içeren olgulara, yani **yaşamın çeşitliliğine** ve **realitesine** dair bir kavramsallaştırmadır. Başka bir deyişle, bu tanımlamada çeşitli cinsel yönelimlerden erkekler, kadınlar veya translar olarak kendimize dair benlik algımızı, dışavurumlarımızı ve deneyimlerimizi ifade eden toplumsal cinsiyet kimliklerimiz kapsanır.

Kamusal ve özel hayatın hemen her alanında görülen toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri çoğu zaman biyolojik cinsiyet farklılıklarına dayalı olarak gerekçelendirilir. Cinsiyetlere, **ataerkil** normlar uyarınca oluşturulan ve muhafaza edilmek istenen eşitsiz toplumsal konumların gerektirdiği ve “değişmez” olduğu iddia edilen roller ve sorumluluklar atanır. Eşitsizlik, biyolojik farklılıkları yaratan doğal veya doğaüstü bir temele dayandırılır. Buna karşın, bu meşrulaştırma arayışları toplumsal cinsiyet ilişkilerinin ve eşitsizliğin toplumsal süreçlerde inşa edildiği, **iktidar** yapılarıyla biçimlendirildiği, muhafaza edildiği ve dönüştürülebilir olduğu gerçeğini örtemez.

Nitekim, Türkiye'nin ilk imzalayan ve onaylayan ülke olduğu **Kadına Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi'nde** (İstanbul Sözleşmesi) **toplumsal cinsiyet**; herhangi bir toplumun, kadınlar ve erkekler için uygun olduğunu düşündüğü sosyal anlamda oluşturulmuş roller, davranışlar, faaliyetler ve özellikler olarak anlaşılmaktadır. İstanbul Sözleşmesi, toplumsal cinsiyet ile birlikte **cinsel yönelim** ve **cinsiyet kimliği** kategorilerini doğrudan metninde içeren ilk uluslararası sözleşmedir.²

2. Cinsel Yönelim

Belli bir cinsiyetteki bireylere karşı süregelen derin duygusal, romantik ve cinsel çekimi ifade eder. Cinselliği oluşturan **dört unsurdan** biridir. Cinsellikle ilgili diğer üç unsur ise **biyolojik cinsiyet**, **cinsiyet kimliği** (erkek ya da kadın olmaya ilişkin psikolojik duyum) ve **toplumsal cinsiyet rolüdür** (erkeksi ya da kadını davranışları belirleyen kültürel normlara uyum).

2 <https://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/convention-violence/convention/Convention%2010%20Turkish.pdf>

Üç cinsel yönelim tanımlamak mümkündür. Kişinin kendi cinsiyetinden birine yönelmesi **eşcinsellik**, kişinin karşı cinsiyetten birine yönelmesi **heteroseksüellik**, kişinin her iki cinsiyete de yönelmesi **biseksüellik** olarak ifade edilir. Cinsel yönelim duyguları, sürekliliği ve **kendilik-kendiliğindenlik** nosyonlarını içerdiği için cinsel davranıştan farklıdır. Benliğin ve kişiliğin **değiştirilemez** bir bileşenidir. Bununla birlikte, bireyler davranışlarıyla cinsel yönelimlerini ifade edebilecekleri gibi etmeyebilirler de.

Eşcinsel

Duygusal/cinsel açıdan **hemcinsine** ilgi duyan kadın veya erkek. Eşcinsellik uzun yıllar boyunca bilim çevreleri de dahil olmak üzere çeşitli gruplar tarafından cinsel kimlik bozukluğu, hastalık, sapıklık gibi olumsuz ifadelerle tanımlanmıştır. 1973 yılında **Amerikan Psikiyatri Birliği** Ruhsal Bozuklukların Tanı ve İstatistiksel El Kitabı-IV (DSM-IV) kapsamında ve 1992 yılında **Dünya Sağlık Örgütü** (WHO) Uluslararası Hastalık Sınıflandırması (ICD) kapsamında eşcinselliğin ruhsal bir bozukluk olmadığı kararını almış ve bu kavramı **hastalık sınıflandırmalarından çıkartmıştır**. Türkiye’de de resmi olarak DSM-IV kullanılmaktadır.

Gey

Erkek eşcinsel. Bu terim, eşcinsel hakları hareketiyle birlikte ortaya çıkmıştır. Bu süreçte, “homoseksüellikten” politik bir kopuş olarak tanımlanmıştır. “Homoseksüel” sözcüğü tıp tarafından tanımlanmış olduğu halde, “gey” sözcüğü aynı cinsten insanların birbirlerine karşı duygusal, cinsel yönelimleriyle yarattıkları varoluşu tanımlamak için eşcinsel bireyler tarafından ortaya konmuştur. Başlangıçta hem kadın hem erkek eşcinselleri kapsayan bir sözcük olmakla beraber, günümüzde sadece erkek eşcinseller kendilerini ifade etmek için kullanmaktadır; ancak İngilizce’deki karşılığı olan “gay” yurtdışında gündelik konuşmada her iki cinsiyet için de kullanılabilir.

Bu sözcüğün Türkçe’ye İngilizce’den olduğu gibi alınması 1980’lere rastlar. 2000’li yıllardan itibaren de şu an kullanılan haliyle, okunduğu gibi yazılmaktadır. İlk kez, 1999’da Türkiyeli Eşcinseller Buluşması sonrasında “gay” sözcüğü, Türkçeleştirilerek “gey” olarak kullanılmaya başlanmıştır. Eylül 2006 tarihinden itibaren Türk Dil Kurumu elektronik sözlüğünde “gey”, erkek eşcinsel olarak tanımlanmaktadır.

Lezbiyen

Kadın eşcinsel. Sözcüğün kökeni, M.Ö. 6. yüzyılda Yunanlı kadın şair Sappho'nun yaşadığı Lesbos (Türkçe adıyla Midilli) adasından gelir.

Biseksüel

Duygusal/cinsel açıdan **her iki cinsiyete** de ilgi duyan kadın veya erkek. Biseksüel bir kimse her iki cinsde de aynı ölçüde ilgi duymayabilir ve bu ilginin derecesi zaman içinde değişebilir. Biseksüellik, aynı anda hem bir kadına hem bir erkeğe ilgi duymak, her iki cinsiyetten iki birey ile aynı anda birlikte olmak anlamına gelmez.

Heteroseksüel

Duygusal/cinsel açıdan **karşı cins** ilgi duyan kadın veya erkek. Toplumda egemen ve dayatılan bir "norm" olarak herkes heteroseksüel sayıldığından, "çoğunluktaki" heteroseksüel bireyler kendilerini heteroseksüel olarak tanımlamak gereği duymazlar.

3. Cinsiyet Kimliği

Cinsiyet kimliği, doğumunda atanan cinsiyete uygun düşün veya düşmesin, kişinin **duyumsadığı** cinsiyetine göre dış görünüşünü veya bedensel işlevlerini giyim kuşam, söz ve davranışlar yoluyla veya tıbbi, cerrahi veya başka yöntemlerle yeniden inşa ederek kendi kişisel cinsiyetini yaşamasını ifade eder.

Bir başka ifadeyle cinsiyet kimliği, kişinin cinsiyetine dair derinden hissettiği **içsel ve benliğine dair** tecrübesidir; ancak bu, doğumda atanan cinsiyetle aynı olmayabilir. Cinsiyet kimliği, kişinin bedenine ait **kişisel duyumuna** ve serbestçe seçmesi mümkün olduğunda vücut görünümünde ve işlevlerinde tıbbi, cerrahi ve başka yollarla yaptığı değişikliklere işaret eder. Aynı zamanda kişiler kılık kıyafet, konuşma, davranış, hareket ve tavırları aracılığıyla da benimsedikleri cinsiyeti ifade etmektedirler.³

Karşıt Giysicilik - Tra(ns)vestizm

Geçici olarak karşı cinsten biri gibi yaşamak için, o cinsde ait giysilerin **giyilmesi** ve karşı cins gibi **davranılmasıdır**. Kalıcı bir cinsiyet değişikliği özlemi

³ Yogyakarta İlkeleri: <http://www.pembehayat.org/yayinlar.php?id=778> ve <http://www.yogyakartaprinciples.org/>

veya bununla ilgili hormonal veya cerrahi tedavi isteği yoktur. Bu terim, İngilizce'deki "crossdresser"a denk gelir ama ülkemizde daha çok transseksüellikle karıştırılmaktadır.

Travesti

Dış görünüşüyle ve davranışlarıyla karşı cinsle ait olma isteğinde olan kişi. Bu sözcük kişideki transvestizmi ifade eder. Halk arasında travesti dendiğinde daha çok kadın giyimindeki/davranışındaki erkekler akla gelse de, travesti kelimesi aslında hem erkek hem de kadın için geçerlidir; yani erkek giyimindeki/davranışındaki kadınlar için de kullanılır.

Transseksüel

Kendisini, **doğumunda atanan cinsiyetten farklı**, bir deyişle karşı cinsten biri olarak tanımlayan kişidir. Hem erkek hem de kadın için geçerlidir. Kişi, erkek bedeninde olduğu halde kendisini kadın olarak duyumsayabilir; kadın bedeninde olduğu halde kendisini erkek olarak duyumsayabilir. Transseksüel, derin ve **benlik algısı ile bütünleşmiş** ruhsal yapı için belirleyici bir sözcüktür. Kişinin davranışlarından çok, iç dünyasında kendisini karşı cinsten biri gibi görmesi, hissetmesidir. Bu yüzden transseksüel kişiler illa dış görünüşlerinden belirlenemez. Çünkü bireyler, kendilerini karşı cinsten hissettiklerini dış görünüşlerine her zaman yansıtmazlar. Transseksüellik cinsiyete dair kimliği, yani "**cinsiyet kimliğini**" ifade eder; bireylerin **cinsel yönelimi ile ilgisi yoktur**. Transseksüel bir kişi heteroseksüel, biseksüel veya eşcinsel olabilir.

Halk arasında travesti, ameliyatla kadın olmamış, yalnızca dış görünümü ve davranışlarıyla kadın kimliğine bürünenleri; transseksüel ise giyim ve davranışlardan öte ameliyatla kadın olanları tanımlamak için kullanılan yerleşmiş kelimelerdir. Oysa, her iki cinsiyet için de geçerli olmak üzere kişinin cinsiyet geçiş ameliyatı olması ya da olmaması tanımlamada belirleyici özellik olmamalıdır. Kişinin cinsiyet kimliğine dair kendi beyanının esas alınması gerekir.

Trans - Transgender

Doğumda atanan cinsiyetine veya toplumsal **cinsiyet ifadesine**, benliğinde duyumsadığı ve beyan ettiği **cinsiyet kimliği** doğrultusunda bir şekilde müdahale eden, tıbbi veya cerrahi müdahale geçirmiş ya da geçirmemiş kişilerin **tamamını** içerir. İngilizce bir tanımlama olup Türkçe'deki travesti ve transseksüel tanımlamalarının ikisini de kapsar. Yurtdışında ve ülkemizde bu terim yaygın olarak kullanılmaktadır.

4. İnterseks Durumu

Bu tanım, kadınlar ve erkekler için “atipik” kabul edilen **genital organ** veya **üreme sistemi** ile doğmuş kişileri ifade eder. İnterseks kişiler, mevcut tıbbın kromozomlara, eşeye veya anatomik cinsiyete dayanarak “erkek veya kadın bedeni” saydığı normlara göre sınıflandırılmayan kişilerdir. Bazı intersekslerin üreme organları net bir biçimde erkek veya kadın olarak tanımlanamayabilir ve bunun sonucunda bu kişiler doğum anında kolayca interseks olarak adlandırılırlar. Öte yandan bazı kişilerde bu durum hayatın ilerleyen dönemlerinde, ergenlik çağında, hatta ondan bile sonra gerçekleşebilir; örneğin regl olunmaması ya da bedensel gelişimin doğumda atanmış cinsiyete göre gerçekleşmemesi nedeniyle. Her ne kadar durumlarından ötürü gerçek sağlık sorunlarıyla yüzleşmeseler de, interseksler – sıklıkla bebekken veya çok gençken – fiziksel görünümünün iki cinsiyetten birisiyle örtüşmesi için, kendilerinin **aydınlatılmış onamları alınmaksızın, geri dönüşü olmayan** tıbbi veya cerrahi tedavilere maruz bırakılırlar. Aynı zamanda sıklıkla önyargılara, damgalanmaya ve ayrımcılığa dayalı insan hakları ihlallerinin mağdurları olurlar.

İnterseks durumunu bir cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği saymak veya interseksleri trans veya “üçüncü cinsiyet” olarak sınıflandırmak doğru değildir. İnterseks kişiler arasında büyük bir çeşitlilik vardır: Birçok kişi kendisini erkek veya kadın, bazıları ise her ikisi ya da hiçbirisi olarak tanımlar. Benzer şekilde, interseksler heteroseksüel, biseksüel veya eşcinsel olabilirler. Aslına bakılırsa, **interseks durumu**, “cinsiyet özellikleri açısından çeşitliliklere” sahip bireyleri içine alan bir şemsiye terimdir.⁴

5. Heteronormativite

Heteroseksüelliğin tek normal cinsel yönelim olarak görülmesi ve toplumsal değerlerin, kuralların ve politikaların **herkes heteroseksüelmiş gibi** kabul edilmesi ve dayatılmasıdır. İnsanların heteroseksüel kadınlar ve heteroseksüel erkekler olarak ikiye ayrıldığını, cinsiyete dayalı her türlü ilişkinin ve birlikteliğin sadece ve sadece karşıt cinsiyetten sahip kişiler arasında olabileceğini ve her cinsiyetin kendine özgü değişmez rolleri olduğunu iddia eden inançlar, normlar ve politikalar bütünüdür.

4 Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri Politika Belgesi “Human Rights and Intersex People”: <http://www.coe.int/en/web/commissioner/-/europe-disregards-intersex-people-s-right-to-self-determination-and-physical-integrity>

Homofobi

Genel anlamıyla eşcinsellere karşı önyargılı, **olumsuz** veya **düşmanca** duygu, tutum ve davranışlar olarak tanımlanır. Homofobi, bireysel bir korku ve irrasyonel bir inanç olmanın çok ötesindedir. Kültür ve anlam sistemleriyle, iktidar yapılarıyla, kurumlarla ve geleneklerle ilişkili bir politik bağlamda oluşan ve onlarla bir arada ele alınması gereken, gruplar arası bir sürece işaret eder. Homofobi, daha bireysel (kişilik, benlik algısı, bilişsel yapılar gibi) süreçlerin de etkilediği, eşcinsellerin ve biseksüellerin bir **dış grup** olarak kavramsallaştırılması sonucunda oluşan ve belirli **stereotiplerin** eşlik ettiği bir «gruplar arası ilişki ideolojisi» olarak görülebilir. Homofobik ideoloji, bireysel bir özellik olarak **kendiliğinden değil**, belirli bir sosyal, politik, kültürel **bağlam içinde** oluşur. Kültürel ve bireysel koşullara dayalı bütün köklerine rağmen pek çok sosyal psikolog, homofobinin **ırkçılık** ve **cinsiyetçilik** bağlantıları içinde anlaşılabileceğini düşünür. Homofobi bu anlamda cinsiyetçiliğin önemli bir uzantısıdır. Heteroseksüellikten farklı cinsel yönelimlere sahip insanlara karşı şiddet, “insanlığın korunması ve kontrolü” için bir dayatma mekanizması haline gelir.

7. Transfobi

Transfobi ise translardan nefret etme, korku duyma, varoluşlarından hoşlanmama benzeri önyargılı, **olumsuz** veya **düşmanca** tavır ve tutumları ifade eder. Homofobi gibi transfobi de sık sık bireysel veya kurumsal ayrımcılık, önyargı ve şiddet vakalarıyla sonuçlanır. Yine homofobi gibi transfobi de bireylerde **kendiliğinden değil**, belirli bir sosyal, politik, kültürel **bağlam içinde** ortaya çıkar; **veya giderilir**.



BÖLÜM II:

YASAL ÇERÇEVE VE TEMEL KONULAR



A. Yasal Çerçeve

1. Anayasa

Ailenin korunması, çocuk hakları, toplumsal cinsiyet eşitliği, sosyal güvenlik hakkı; lezbiyen, gey, biseksüel ve trans vatandaşların tüm vatandaşlar gibi temel hak ve özgürlükleri kapsamındadır; kişiliklerine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmezdir. Bu anayasal güvence, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 2, 5, 10, 41, 56, 60 ve 61. maddeleri çerçevesinde belirlenmiştir.

Anayasanın 2. maddesine göre Türkiye laik, demokratik, sosyal bir hukuk devletidir. Bu tanımda yer alan “sosyal hukuk devletinin” temelini, **sosyal adaletin** vatandaşlara eşit biçimde sağlanması oluşturur. Sosyal hukuk devletini “sosyal dışlanmayı engelleyerek herkes için insan onuruna yaraşır asgari bir hayat düzeyini gerçekleştirmekle yükümlü devlet” olarak tanımlamak mümkündür. Bu kapsamda, sosyal haklar Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal bir hukuk devleti olma niteliğinin somutlaştığı temel alanların başında yer alır. Keza, Anayasanın 5. maddesine göre devletin temel amaç ve görevleri «kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak; kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmaktır».⁵

Anayasanın Genel Esaslar bölümünde düzenlenen tüm hak ve özgürlükleri keşen önemli maddelerden biri, **yasalar önünde eşitlik** ilkesidir. 10. maddesinde herkesin, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin yasa önünde eşit olduğu, devletin bu eşitliği yaşama geçmesini sağlamakla yükümlü olduğu belirtilmiştir. Madde gerekçesinde de, “İnsanın insan olması dolayısıyla doğuştan bir değeri ve haysiyeti vardır. Bu onun tabii bir hakkıdır. Bu hak dolayısıyla herhangi bir niteliğe veya ölçüye dayanılarak insanlar arasında ayırım yapılamaz.” şeklindeki açıklama ile sosyal adaletçi eşitlik anlayışının insana ilişkin özelliği ortaya konulmaktadır.

5 Anayasa Mahkemesi'nin birçok kararında Anayasa'nın 2. maddesi, 5. maddesi ile birlikte değerlendirilmektedir. Örnek için bkz. E.1986/16, K. 1986/25, k.t. 21.10.1986

Anayasada ailenin korunması ve çocuk hakları güvence altına alınmıştır. Anayasanın 41.maddesine göre, aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır. Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri almak ve teşkilâtı kurmakla yükümlü kılınmıştır. Ayrıca, devlet, her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri alır.

Anayasanın 56. ve 60. maddelerinde de herkesin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkı ile sosyal güvenlik hakkına sahip olduğu ve devletin sosyal güvenliği sağlayacak gerekli tedbirleri alma ve teşkilâtı kurma yükümlülüğünün bulunduğu hüküm altına alınmıştır.

Anayasanın 61.maddesinde sosyal güvenlik bakımından özel olarak korunması gerekenler düzenlenmektedir. Bu maddeye göre, devletçe şehit ve gaziler, engelliler, yaşlılar, çocuklar özel olarak korunur ve toplumda kendilerine yaraşır bir hayat seviyesi sağlar.

Yabancıların durumu Anayasa'nın 16. maddesinde düzenlenmektedir. Buna göre temel hak ve özgürlükler, yabancılar için "uluslararası hukuka uygun olarak" ve kanunla sınırlandırılabilir.

2. Temel Hak ve Özgürlüklere İlişkin Uluslararası Anlaşmalar

Anayasanın 90. maddesine göre, yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası anlaşmalar ile ulusal yasaların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyumsuzluklarda **uluslararası anlaşma hükümlerinin esas alınması** kabul edilmiştir. Gerçi, kural olarak, hukuksal bağlayıcılığı olsun ya da olmasın uluslararası bir belgeye katılmak, devlet olarak altına imza koymak bir yükümlülüğü içerir. Bir devletin, geçerlilik kazanmasına ve uygulanmasına taraf olduğu, çaba göstermeyi üstlendiği, temel hak ve özgürlüklere ilişkin güvenceler içeren uluslararası belgelerin öngördüğü yükümlülüklerin yerine getirilmesini beklemek her vatandaş gibi lezbiyen, gey, biseksüel ve trans vatandaşların da en doğal **hakları** ve **talepleridir**.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi

Aile, çocuk, engelli, yaşlılar ve yoksulların haklarını vurgulayan en önemli belgelerin başında 1948 tarihli Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi gelir. Bildirgenin 22. maddesinde "Herkes, toplumun bir ferdi olarak sosyal güvenlik hakkına sahiptir; sosyal güvenlik, bireyin onuru, kişiliğinin geliştirilmesi için kaçınılmaz ekonomik, sosyal ve kültürel hakların tatmin edilmesine dayanır;" ilkesine yer verilmiştir. Bildirgenin 25. maddesinde ise; her insanın

yiyecek, giyecek, konut, tıbbi bakım ve gerekli toplumsal hizmetler de dâhil olmak üzere, kendisinin ve ailesinin sağlığını ve refahını sağlayacak uygun bir yaşam düzeyine hakkı olduğu vurgulanmaktadır. Bu bağlamda, her insanın işsizlik, hastalık, sakatlık durumlarında veya geçim olanaklarından iradesi dışında yoksun kaldığı durumlarda “güvenlik hakkına sahip olduğu” ilkesi vurgulanmaktadır. Ayrıca aynı maddede çocukların özel bakım ve yardım görme haklarının var olduğu, bütün çocukların, evlilik içi veya evlilik dışı doğmuş olsunlar, aynı sosyal güvenceden yararlanacakları hükme bağlanmıştır. Bildirgenin 15. maddesinde ise ailenin, toplumun, doğal ve temel unsuru olduğu, toplum ve devlet tarafından korunacağı belirtilmektedir.

Diğer uluslararası belgelerde de görüleceği üzere **hakkın öznesi, “herkes”** olarak ifade edilmektedir. Dolayısıyla, Bildirge’ye göre, LGBT kişiler dahil hiçbir kişi veya grup, insan haklarından yoksun bırakılamaz.

Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi

Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme’nin 2. ve 26. maddeleri eşitlik ve ayrımcılık yasağı ilkelerini düzenlemektedir. Buna göre, Sözleşme’ye taraf olan her Devlet, kendi ülkesinde yaşayan ve yetkisi altında bulunan bütün bireylere “ırk”, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka fikir, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğum ya da başka bir statü bakımından hiçbir ayırım gözetmeksizin Sözleşme’de tanınan hakları sağlamakla ve bu haklara saygı göstermekle yükümlü kılınmıştır. 26. maddede ise herkesin yasalar önünde eşit ve yasalarca hiçbir ayırım gözetilmeksizin eşit derecede korunur olduğu; bu bakımdan, yasaların **her türlü ayrımcılığı** yasaklayacağı ve ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka fikir, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğum veya diğer statüler gibi, her bağlamda ayrımcılığa karşı **eşit ve etkili korumayı** temin edeceği hüküm altına alınmıştır. Ayrıca Sözleşmenin 3.maddesinde cinsiyet eşitliği özel olarak vurgulanmaktadır. Bu maddeye göre, Sözleşmeye Taraf Devletler, bu Sözleşmede yer alan bütün kişisel ve siyasal hakların kullanılmasında eşit haklar sağlamayı taahhüt ederler.

Ailenin korunması Sözleşmenin 23. maddesinde güvence altına alınmıştır. Bu maddede ailenin toplumun doğal ve esaslı bir birimi olduğu, toplum ve devlet tarafından korunma hakkına sahip olduğu, evlilik çağındaki her erkek ve kadının evlenme ve aile kurma hakkının hukuk tarafından tanınması gerektiği hüküm altına alınmıştır. 24. maddede ise her çocuğun ırk, renk, cinsiyet, dil, din, ulusal veya toplumsal köken, mülkiyet, doğum gibi bir ayrımcılığa tabi tutulmaksızın ailesi, toplum ve Devlet tarafından bir küçük olarak statüsünün gerektirdiği koruma tedbirlerine hakkı olduğunu vurgulanmaktadır.

Sözleşme'nin 28. maddesine göre kurulan İnsan Hakları Komitesi'nin LGBT kişilerin homofobik ve transfobik şiddetten korunması, işkence ve zalimane, insanlık dışı ve onur kırıcı muamele görmelerinin önlenmesi, **cinsel yönelim** ve **cinsiyet kimliğine** dayalı ayrımcılığın yasaklanması, ifade özgürlüğü, örgütlenme ve barışçıl toplanma haklarına saygı gösterilmesi ve benzeri birçok konuda ihlal tespitleri, görüşleri, yorumları ve çağruları bulunmaktadır. En son 2012 yılında **Türkiye hakkında** kararlaştırdığı **Sonuç Gözlem Raporu'nda** Komite, Türkiye'deki LGBT'lere dair ayrımcılık ve şiddete ilişkin derin endişelerini belirtmiş, Türk Hükümeti'ne bir an önce gerekli yasal ve politik tedbirleri almasını tavsiye etmiştir.⁶

Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi

İnsan hak ve özgürlüklerine ilişkin diğer bir önemli uluslararası belge Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'dir. 1966 tarihinde imzaya açılan, 1976 tarihinde yürürlüğe giren bu Sözleşme'yi Türkiye 15/8/2000 tarihinde imzalamış, 4/6/2003 tarihli ve 4867 sayılı Kanun ile onaylanması uygun bulunmuş, 10/7/2003 tarihinde Bakanlar Kurulu'nca onaylanması kararlaştırılmıştır. Sözleşme, sosyal güvenlik hakkını (md.9), aile ve çocuk haklarını (md.10) ve sosyal korunma haklarını (md.11) güvence altına aldığı gibi, bu hakları **ayrımcılık yasağı ilkesi** (md.2) ile bütüncül kılmaktadır.⁷

Sözleşmenin 9.maddesine göre Taraf Devletler, herkesin sosyal güvenlik hakkını tanırlar. 10. maddesinde de toplumun doğal ve temel birimi olan aileye, özellikle ailenin kurulması için ve aileye bağımlı çocukların bakım ve eğitiminden sorumlu oldukları sürece, en geniş koruma ve yardımın yapılması gerektiği hükme bağlanmıştır. Aynı maddeye göre, bütün çocuklar yararına, ebeveynlikten ya da başka koşullardan dolayı hiçbir ayırım gözetilmeksizin, özel koruma ve yardım tedbirleri alınmalıdır. Çocuklar ve gençler ekonomik ve sosyal sömürüden korunmalı, onların ahlaki değerlerine ya da sağlıklarına zararlı olabilecek, hayatlarını tehlikeye sokabilecek ya da normal gelişmelerini engelleyebilecek işlerde çalıştırılmaları yasalarla cezalandırılmalıdır. Devletler, ayrıca, yaş sınırları koyarak, çocukların bu yaş sınırları altında ücretli olarak çalıştırılmasını yasalarla yasaklamalı ve cezalandırmalıdır.

Sözleşmenin 11.maddesine göre Devletler, herkesin, yeterli beslenme, giyim ve konut da dahil olmak üzere, kendisi ve ailesi için yeterli bir yaşam düzeyi-

6 <http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrc/docs/co/CCPR-C-TUR-CO-1.doc>

7 Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, Genel Yorum No. 20 (Ekonomik, sosyal ve kültürel haklarda ayrımcılık yasağı), parag. 32; No. 19 (Sosyal güvenlik hakkı), parag. 29; No. 18 (Çalışma hakkı), parag. 12(b)

ne sahip olma ve yaşam koşullarını sürekli geliştirme hakkına sahip olduğunu kabul ederler. Devletler bu alanda uluslararası işbirliğinin temel önemini kabul ederek bu hakkın gerçekleşmesini güvence altına almak için uygun tedbirler alırlar.

Sözleşme'nin 18. maddesine göre, **Ekonomik ve Sosyal Konsey** (ECO-SOC)⁸, Birleşmiş Milletler şartında insan hakları ve temel özgürlükler alanında kendisine verilen görevlere uygun olarak, uzman kuruluşların faaliyet alanlarına giren konularda bu Sözleşme hükümlerine uygunluğun gerçekleştirilmesinde kaydedilen gelişmeler hakkında kendisine rapor vermeleri konusunda gerekli gördüğü düzenlemeleri yapabilir. Bu raporlar, uzman kuruluşların yetkili organlarının kabul ettiği uygulama kararlarını ve tavsiye kararlarını da içerebilir. Bu kapsamda Konsey tarafından **Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi** kurulmuştur. 18 üyeden oluşan bu uzmanlar heyeti özel olarak hazırlanarak, Sözleşme'nin 16. ve 17. maddeleri doğrultusunda sunulan Taraf Devlet raporları üzerinde çalışmakta ve onları ilgili hükümetlerin temsilcileriyle görüşmektedir. Komite, raporların değerlendirilmesi temelinde devletlere tavsiyelerde bulunur.⁹ Ayrıca, insan hakları ile ilgili konuların anlaşılması ve Sözleşme şartlarının uygulanması için Taraf Devletlerce atılması gereken adımların bir taslağını çıkarabilmek amacıyla Genel Yorumlarda bulunmaktadır.¹⁰ Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, bu yorumlar kapsamında, istihdama erişim ve devam alanında **cinsel yönelim** ve **cinsiyet kimliği ayrımcılığının** Sözleşme tarafından **yasaklandığını** belirtmektedir.¹¹

8 <http://www.un.org/en/ecosoc/>

9 Sözleşme'nin 16. ve 17. maddeleri gereğince Taraf Devlet tarafından sunulan raporların değerlendirilmesi kapsamında Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi'nin Türkiye hakkında Sonuç Değerlendirmeleri'nde önemli bir vurgu yapılmaktadır: "Bir yandan Taraf Devletçe gerçekleştirilen yasal reformlara işaret eden Komite, öte yandan ise ayrımcılıkla mücadele için basit ve genel bir yasal düzenlemenin yapılmamış olmasından duyduğu endişeyi dile getirmektedir (madde 2.2). Komite Taraf Devletten hem Sözleşme ve hem de Komite'nin ayrımcılıkla mücadeleyle ilgili Genel Yorumu'yla (2009) uyumlu olacak şekilde ayrımcılıkla mücadeleyi birebir ilgilendiren genel bir hukuki düzenleme getirmesini talep etmektedir. Bu bakımdan Komite Taraf Devletten bir sonraki raporunda yapılan yasal düzenlemelere ve Ayrımcılıkla Mücadele ve Eşitlik Kurulu'nun faaliyetlerine ilişkin bilgileri de dahil etmesini beklemektedir."

10 Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, Genel Yorum No. 20 (Ekonomik, sosyal ve kültürel haklarda ayrımcılık yasağı), parag. 32; No. 19 (sosyal güvenlik hakkı), parag. 29; No. 18 (çalışma hakkı), parag. 12(b)

11 Komite'nin Genel Yorumları'na göre, "Sözleşme'nin 2. maddesinin 2. paragrafında ve 3. maddesinde, işe erişim ve istihdam sürecinde ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi veya diğer fikir, ulusal veya toplumsal köken, mülkiyet, doğum, fiziksel veya zihinsel engel, sağlık durumu (HIV/AIDS dahil), cinsel yönelim, cinsiyet kimliği veya sivil, siyasal, toplumsal veya diğer statülere dayalı olarak, çalışma hakkının eşitlik esasında kullanılmasını engellemeyi ya da yok saymayı amaçlayan ya da buna yol açacak şekilde ayrımcılık yapılması yasaklanmıştır. Devletler, meslekte tabi olunacak muamelede eşitliği geliştirmeyi hedef tutan ulusal bir politika tespit ve takip etmeyi taahhüt eder." Mümkün olan en yüksek seviyede sağlık standartlarına sahip olma hakkıyla ilgili 14 No'lu Genel Yorum'un (2000)

Birleşmiş Milletler Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)

Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) ve 1999 yılında Sözleşme'ye bağtlanan İhtiyari Protokol, hükümetlerin **toplumsal cinsiyetler arası ayrımcılığın önlenmesi** ve eşitliğin sağlanmasına yönelik faaliyetleri yürütme konusunda etkin rol üstlenmelerini öngörmektedir. Özellikle İhtiyari Protokol, Sözleşme'de bahsedilen hakların ihlali durumunda, iç hukuk yollarının tüketilmesi koşuluyla kişisel başvuru hakkı tanımakta ve CEDAW Komitesi'ne ilgili ülkelerde inceleme hakkı vermektedir. Ayrıca, CEDAW çerçevesinde iki tür raporun CEDAW Komitesi'ne düzenli olarak iletilmesi öngörülmektedir. Biri, Sözleşme'yi onaylayan ülke hükümetlerinin dört yılda bir CEDAW perspektifi doğrultusunda yaptıkları faaliyetlerin belirtildiği rapordur. CEDAW **Gölge Raporu** (*shadow report*) olarak adlandırılan diğer raporda ise **sivil toplum** kuruluşlarınca CEDAW çerçevesinde hükümetin raporuna paralel olarak ilgili dönemde ülkedeki toplumsal cinsiyet alanındaki gelişmeler değerlendirilmektedir. Bu şekilde sivil toplum kuruluşlarının sürece taraf olarak dahil edilmesi daha objektif değerlendirme olanağı sağlamaktadır.

CEDAW Komitesi 47. oturumunda 27 ve 28 numaralı Genel Tavsiye Kararları'nı kabul etmiştir. Komite, Yaşlı Kadınların Kendilerinin ve İnsan Haklarının Korunmasına ilişkin 27 Genel Tavsiye Kararı'nda, Sözleşme maddelerinin yaşlanma konusuyla ilişkisini ortaya koymaya çalışır; kadınların yaşları ilerledikçe karşılaştıkları çeşitli ayrımcılık türlerini tespit eder. Bu çerçevede, yaş faktörünü toplumsal cinsiyet, etnik köken, engellilik, yoksulluk, **cinsel yönelim** ve **cinsiyet kimliği**, göçmenlik durumu, medeni hal ve ailevi durum, okuryazarlık ve diğer nedenlere dayanan diğer ayrımcılık türleri ile birlikte çoğu kez çok boyutlu bir mesele olarak ele alır. Kendilerinin topluma tam teşekküllü ve erkeklerle eşit koşullarda katılımlarını sağlamak üzere yaşlı kadınların sorunlarına yönelik üretilen çözümlerin ulusal stratejilere, kalkınma açılımlarına ve pozitif ayrımcılık uygulamalarına yerleştirilmesine yönelik politika tavsiyeleri sunar.

CEDAW'ın 2. Maddesi Uyarınca Taraf Devletlerin En Temel Yükümlülüklerine İlişkin 28 Sayılı Genel Tavsiye Kararı'nda da kesişimselliğin, daha genel ifadeyle çoklu-ayrımcılığın üzerinde durur. Bu çerçevede, kadınların maruz kaldığı cinsi-

18. paragrafında vurgulandığı üzere, istihdamla ilgili ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına yönelik strateji ve programların çoğununun aralarında bulunduğu pek çok tedbir asgari düzeydeki kaynak gereksinimiyle ve ilgili mevzuatın kabulü, değişikliği ya da yürürlükten kaldırılması veya bilgi yayma yoluyla sürdürülebilir. Komite, bir toplumdaki dezavantajlı ve riske açık birey ve grupların, ciddi kaynak sıkıntısı yaşandığı zamanlarda bile nispeten düşük maliyetli hedef programlarıyla korunması gerektiğini hatırlatmaktadır. Ayrıca bkz. 3 No'lu Genel Yorum (1990), Taraf Devlet Yükümlülüklerinin Niteliği, 12. paragraf.

yet ayrımcılığının ırk, etnik köken, din ya da inanç, sağlık, sosyal statü, yaş, sınıf, kast ve **cinsel yönelim** ile **cinsiyet kimliği** gibi kadınları etkileyen diğer faktörlerle ayrılmaz şekilde bağlantılı olduğu kabul edilir. Ayrıca, karara göre toplumsal cinsiyet ve cinsiyet temelli ayrımcılık, bu türden gruplara dahil olan kadınları farklı düzeylerde veya erkeklerden daha farklı şekillerde etkilemektedir. Taraf Devletler, ayrımcılığın bu tür kesişimsel veya çoklu biçimlerinin ve ilgili kadınlar üzerindeki negatif etkilerinin hukuksal olarak farkına varmalı ve bu tür ayrımcılığı yasaklamalıdır. Aynı zamanda, Taraf Devletler, bu tür durumların ortaya çıkmasını engellemek için, Sözleşme'nin 4. maddesinin 1. paragrafı ve 25 No'lu Genel Tavsiye Kararı ile uyumlu geçici özel tedbirler de dahil olmak üzere, politikalar ve programlar benimseyerek yürürlüğe koymalıdır.

ILO Sözleşmeleri

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) çerçevesinde üretilen kurallar, uluslararası sosyal politika belgeleri açısından temel uluslararası normları oluşturur. ILO Anayasası'nın genel ilkeleri başta olmak üzere sözleşmeler, tavsiyeler ve kararlar gibi birçok norm bulunmaktadır. Üye devletleri bağlayan ILO Anayasası'nın genel ilkeleri çeşitli yükümlülükler doğurur ve bazı özel denetim ve izleme sistemlerinin dayanağını oluşturur. Temelde, insanların insan olarak taşıdıkları potansiyele tam olarak ulaşabilmelerini olanaklı kılabilmek için çalışma yaşamındaki temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınmasının özel bir önem taşıdığı vurgulanır. Ayrımcılık yasağı ile ilgili olarak kabul edilen temel ILO sözleşmesi, 1958 tarihli, 111 No'lu Ayrımcılık (İstihdam ve Meslek) Sözleşmesi'dir. Sözleşme iş verme, eğitim ve çalışma koşullarının düzenlenmesinde ırk, renk, cinsiyet, din, siyasal görüş, ulusal kimlik ve toplumsal köken temelinde ayrımcılık yapılmasının ulusal politikalarla önlenmesi, fırsat ve uygulama alanında eşitliğin geliştirilmesi çağrısında bulunur. Sözleşme organı, ayrımcılık kategorilerini **cinsel yönelimi** de içerecek şekilde genişletmiştir.¹² Türkiye 111 No'lu Sözleşme'yi 1967 yılında onaylamıştır. Keza, Türkiye 1975 yılında Sosyal Güvenliğin Asgari Normları Hakkında 102 Sayılı Sözleşme'yi onaylamıştır. Bu Sözleşme'ye göre, ilgili **sosyal risklere karşı korunma** sağlanması yükümlülüğü, devletin pasif konumlanmasının ötesine geçerek kendi hizmetlerine müracaat edilmesini uygun her türlü araçla teşvik etmesini de içermektedir.

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün **cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği** temelli ayrımcılık konularındaki belge, araştırma ve çalışmalarını giderek çeşitlen-

12 http://www.ilo.org/empent/areas/business-helpdesk/WCMS_DOC_ENT_HLP_BDE_EN/lang--en/index.htm

mekte ve konuya ilişkin vurgusu güçlenmektedir.¹³ Güncel bir örnek olarak, "ILO'nun Onuru Projesi" (*ILO's Pride Project*) gösterilebilir.¹⁴ Projenin sonuç belgesinde "ILO'nun üzerine düşen sorumluluğu yapmaya hazır olduğu" beyan edilmektedir.¹⁵

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi

Birleşmiş Milletler, 1989 yılında Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni (ÇHS) kabul etmiştir.¹⁶ Bu Sözleşmede çocuk haklarının 18 yaş altındaki bireylerin hakları olarak kabul edildiği ve çocukluğun insan varlığının yaşam serüveninde özel bir dönem olduğu bilinciyle çocuklar için ayrı bir dizi hak oluşturulmuştur. Sözleşmeye göre, çocukların temel ihtiyaçlarının karşılanmasına ilişkin yaşama, korunma, sağlık hizmetleri, gıda ve su hakları vardır. Ayrıca, tam potansiyellerine erişmelerine yardımcı olacak fırsatlara erişme hakları da vardır. Eğitim, oyun, spor, görüşlerini ifade etme özgürlüğü ve kendilerini ilgilendiren konularda karama katılma hakkı bu kapsamda sayılabilir.

Sözleşme aynı zamanda, bütün çocukların aynı haklara sahip olduğunu ve bütün hakların birbirine bağlı ve eşit derecede önemli olduğunu vurgular. Ayrıca, çocukların başkalarının haklarına -özellikle anne babalarının haklarına- saygı gösterme sorumlulukları olduğuna işaret eder.

Sözleşmenin 23. maddesine göre Taraf Devletler zihinsel ya da bedensel engelli çocukların saygınlıklarını güvence altına alan, özgüvenlerini geliştiren ve toplumsal yaşama etkin biçimde katılmalarını kolaylaştıran şartlar altında eksiksiz bir yaşama sahip olmalarını kabul ederler. Aynı zamanda Taraf Devletler, engelli çocukların özel bakımdan yararlanma hakkını tanırlar ve eldeki kaynakların yeterliği ölçüsünde ve yapılan başvuru üzerine, yardımdan yararlanabilecek durumda olan çocuğa ve onun bakımından sorumlu olanlara, çocuğun durumu ve ana-babanın veya çocuğa bakanların içinde buldukları koşullara uygun düşecek yardımın yapılmasını teşvik ve taahhüt ederler.

13 http://www.ilo.org/gb/GBSessions/GB319/lils/WCMS_221728/lang-en/index.htm

14 http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---gender/documents/briefingnote/wcms_368962.pdf

15 <http://www.kaosglider.org/yayindetay.php?id=125>

16 BM Genel Kurulu'nun 14 Aralık 1990 tarih ve 45/112 sayılı kararıyla kabul ve ilan edilen Riyad İlkeleri, 29.11.1985 tarihinde, 40/33 sayılı karar ile kabul edilen Pekin Kuralları, 14 Aralık 1990 tarih ve 45/113 sayılı kararıyla kabul edilen Havana Kuralları, 1999 tarihinde kabul edilen Viyana Kuralları ve 8 Eylül 2000 tarihinde New York'ta kabul edilen "BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne Ek Çocukların Silahlı Çatışmalara Dâhil Olmaları Konusundaki İhtiyari Protokol" ve "BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne Ek Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi ile İlgili İhtiyari Protokol" ile bir bütün olarak değerlendirilmekte ve gerekmektedir.

Sözleşmenin maddi hakları düzenleyen 41. maddesinde sözleşmedeki diğer bütün hakların uygulanması için temel oluşturan genel ilkelere vurgu yapılmıştır. Bu genel ilkelerin başında Sözleşmenin 2. Maddesinde yer alan ayrımcılık yasağı yer alır. Bu maddeye göre Taraf Devletler, bu Sözleşme’de yazılı olan hakları kendi yetkileri altında bulunan her çocuğa, kendilerinin, ana-babalarının veya yasal vasilerinin sahip oldukları, ırk, renk, cinsiyet, dil, siyasi ya da başka düşünceler, ulusal, etnik ve sosyal köken, mülkiyet, sakatlık, doğuş ve diğer statüler nedeniyle hiçbir ayırım gözetmeksizin tanır ve taahhüt ederler. Ayrıca Taraf Devletler, çocuğun ana-babasının, yasal vasilerinin veya ailesinin öteki üyelerinin durumları, faaliyetleri, açıklanan düşünceleri veya inançları nedeniyle her türlü ayırımı veya cezaya tâbi tutulmasına karşı etkili biçimde korunması için gerekli tüm uygun önlemi alırlar.

Sözleşmenin 43. maddesine göre kurulan Çocuk Hakları Komitesi, Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin 2. maddesindeki ayrımcılık yasağını **cinsel yönelimi**¹⁷ ve **cinsiyet kimliğini**¹⁸ içerecek biçimde yorumlamaktadır. Komite sonuç gözlemlerinde, cinsel yönelimleri veya cinsiyet kimlikleri temelinde ayrımcılıktan korumayan mevzuat ile bu türden ayrımcılıkla yetersiz mücadele edilmesi hakkında endişelerini ortaya koymaktadır.¹⁹ Örneğin Komite, Birleşik Krallık hakkında “uygulamada bazı çocuk grupları, örneğin... **lezbiyen, gey, biseksüel ve trans** (LGBT) çocukların... ayrımcılık ve toplumsal damgalanma yaşamaya devam etmeleri” konusunda endişelerini belirtmiştir.²⁰ Komite, Devletin ayrımcılığa karşı bilinç artırmayı ve diğer önleyici tedbirleri güçlendirmesi gerektiğini ve gerekirse bu türden çocuk grupları için olumluyıcı eylem (pozitif ayrımcılık) gerçekleştirilmesini önermektedir. Türkiye bu Sözleşmenin 17, 29 ve 30. maddelerine çekince koymuştur.

Engelli Kişilerin Haklarına Dair Uluslararası Sözleşme ve Ek İhtiyari Protokol

Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda 13 Aralık 2006 tarihinde kabul edilen ve 3/12/2008 tarihli ve 5825 sayılı Kanunla onaylanması uygun bulunan Engellile-

17 Çocuk Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 4 (Çocuk Hakları Sözleşmesi bağlamında ergen sağlığı ve gelişimi) parag. 6; ve No. 3 (HIV/AIDS ve çocuk hakları), parag. 8

18 Çocuk Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 13 (Çocuğun şiddetin her biçiminden korunma özgürlüğü hakkı), parag. 60 ve 72(g) (Taraf Devletlerin lezbiyen, gey, transgender ya da transseksüel çocukları da içerecek biçimde hassas durumda ya da marjinalleştirilmiş çocuk gruplarına karşı ayrımcılığı ele alma yükümlülüğünü vurgulamaktadır).

19 Çocuk Hakları Komitesi’nin Yeni Zelanda hakkında sonuç gözlemleri (CRC/C/NZL/CO/3-4), parag. 25; Slovakya (CRC/C/SVK/CO/2), parag. 27; Malezya (CRC/C/MYS/CO/1), parag. 31; Çin (CRC/C/CHN/ CO/2), parag. 31; Isle of Man, Birleşik Krallık (CRC/C/15/Add.134), parag. 22.

20 Çocuk Hakları Komitesi’nin Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı hakkında sonuç gözlemleri (CRC/C/GBR/CP/4), parag. 24-25.

rin Haklarına İlişkin Sözleşme 27/5/2009 tarihli ve 2009/15137 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile onaylanarak 14 Temmuz 2009 tarihli ve 27288 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

Sözleşme, engelli kişilerin tüm temel hak ve özgürlüklerden tam ve eşit şekilde yararlanmalarını teşvik etmek ve sağlamak ile doğuştan sahip oldukları onura saygıyı güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Sözleşme, özünde insan hakları yaklaşımını esas alması, engellilerin toplumsal yaşamda diğer bireylerle eşit koşullarda yer alması için ülkelere getirdiği yükümlülükler ve sürdürülebilir kalkınma için engelli kişilerin vazgeçilmez bir topluluk olduğunu vurgulaması nedeniyle büyük önem taşımaktadır. Sözleşme, istihdam, adalet, eğitim hakkı, ulaşım ve sağlık hizmetlerine erişim de dâhil olmak üzere toplumsal yaşamın her alanında engelli kişilerin karşı karşıya kaldığı ayrımcılığın ortadan kaldırılması gereğine işaret etmektedir. Kamusal alanların engelli kişiler için erişilebilir olmasını, ayrıca, bilgi ve iletişim alt yapısının geliştirilmesini öngörmektedir.

Sözleşmenin 3.maddesinde benimsenen genel ilkeler, (a) Kişinin doğuştan gelen onuru, kendi seçimlerini yapma özgürlüğü dahil olmak üzere bireysel özerkliği ve kişilerin bağımsızlığına saygı gösterilmesi; (b) Ayrımcılık yapılmaması; (c) Topluma tam ve etkin bir biçimde katılım ve dahil olma; (d) İnsani çeşitlilik ve insanlık çerçevesinde engelli kişilerin farklılığına saygı gösterilmesi ve kabul edilmeleri; (e) Fırsat eşitliği; (f) Erişebilirlik; (g) Erkek ve kadınlar arasında eşitlik; (h) Engelli çocukların gelişme kapasitesine saygı gösterilmesi ve engelli çocukların kimliklerini koruma hakkına saygı gösterilmesi olarak belirtilmektedir.

Sözleşmeye Ek İhtiyari Protokol ise Türkiye adına 28 Eylül 2009 tarihinde New York'ta imzalanmıştır. Sözleşmenin ilgili ülke tarafından onaylanması Ek İhtiyari Protokolün onaylanması yükümlülüğünü getirmemekle birlikte Türkiye Ek İhtiyari Protokolü imzalamış ve 3/12/2014 tarihli ve 6574 sayılı Kanunla onaylanması uygun bulmuştur. Ek İhtiyari Protokol, 26/1/2015 tarihli ve 2015/7230 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile onaylanarak 10 Şubat 2015 tarihli ve 29263 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

Ek İhtiyari Protokol ile engellilerin haklarının korunmasına yönelik olarak, bireysel başvuru prosedürü ve araştırma prosedürü olmak üzere iki prosedür öngörülmüştür. Sözleşmenin etkinliğini artırmayı ve uygulanmasını güçlendirmeyi amaçlayan bu prosedürlerden ilki, taraf devletlerin Sözleşme hükümlerini ihlal etmesi nedeniyle etkilenen bireylerin veya grupların, Sözleşme kapsamında kurulan Engelli Hakları Komitesine başvuru yapabilmelerine olanak sağlamaktadır. İkincisi olan araştırma prosedürü ise, Komitenin Sözleşmenin hükümlerinin ağır veya sistematik bir şekilde ihlal edildiğine dair güvenilir bilgi-

ye sahip olması durumunda, bu bilgilerin incelenmesi konusunda taraf devletin Komite ile işbirliğini yapmasını kapsamakta ve güvenilir delilleri incelemeye yönelik, ülke ziyaretlerini de içeren soruşturma yapma yetkisi vermektedir.

Yarı yargısal bir nitelik taşıyan Komitenin kararlarının yasal bağlayıcılığı bulunmamakta ve kararlar yol gösterici nitelik taşımaktadır.

Engelli Kişilerin Haklarına Dair Uluslararası Sözleşmenin taraf devletlerce Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi, Kişisel ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, Çocuk Hakları Sözleşmesi ve diğer insan haklarına ilişkin Uluslararası Sözleşmeleri de dikkate alarak bağtlanmış olduğu ifade edilmektedir.

Yukarıda anılan Sözleşmelere dayalı kurulan Birleşmiş Milletler insan hakları mekanizmalarının yaklaşımı **cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğini** tıpkı ırk, cinsiyet, renk ya da din gibi, ayrımcılık için kabul edilemez temeller olarak kabul etmektedir.²¹

Birleşmiş Milletler Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Uluslararası Sözleşmesi

Devletlerin, cinsel yönelimleri ya da cinsiyet kimlikleri nedeniyle yapılan zulümden kaçan kişilere sığınacakları güvenli bir yer sağlama yükümlülüğü bulunmaktadır. Mültecilerin Statüsüne İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 33. maddesine göre Taraf Devletler bir mülteciyi, ırkı, dini, uyruğu, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatı ya da özgürlüğü tehdit altında olacak yerlere, her ne şekilde olursa olsun geri gönderemez veya iade edemez.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK), **cinsel yönelimleri** ya da **cinsiyet kimlikleri** nedeniyle yapılacak zulümden korkan bireylerin 33.madde kapsamında "**belirli toplumsal grup**" mensubu olarak değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Sözleşme'ye Taraf Devletler bu kişilerin yaşamlarının ya da özgürlüklerinin tehlike altında olacağı bir devlete iade edilmemesini sağlamalı ve söz konusu kişileri mülteci statüsü kazanmak için gerekli kriterleri yerine getirmeleri halinde Sözleşme hükümlerince muamele görmeleri için mülteci olarak tanımlıdırlar.²²

21 http://www.ohchr.org/Documents/Publications/BornFreeAndEqual_Turkish.pdf

22 BMMYK, Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliğine İlişkin Mülteci Talepleri hakkında Yönlendirme Notu (Bkz. dipnot 1), parag. 3; ayrıca bakınız: İçişleri Bakanı - Patrick Kwame Otchere davasında BMMYK'nın tutumu, 1988.

Sözleşmenin 24.maddesine göre Taraf Devletler, ülkelerinde yasal olarak ikamet eden mültecilere, **sosyal güvenlik ve sağlık kapsamında vatandaşlarına uyguladıkları muamelenin aynısını uygulamakla yükümlüdür.**

Birleşmiş Milletlerin Kurumları Tarafından Yapılan Ortak Açıklama

29 Eylül 2015 tarihinde Birleşmiş Milletler kurumlarınca²³ lezbiyen, gey, biseksüel, trans ve interseks çocuk, genç ve yetişkinlere karşı ayrımcılık ve şiddetin sona ermesi amacıyla ortak bir çağrı yapılmıştır.²⁴

Çağrıda, tüm insanların şiddete, ayrımcılığa, damgalanmaya maruz kalmadan eşit şekilde yaşama hakları olduğu, bunun sağlanmasının devletlerin yükümlülüğü olduğu, son dönemde LGBTİ kişilerin haklarının korunmasına yönelik birçok ülkede artan çabalara rağmen milyonlarca LGBTİ kişinin ve ailelerinin karşılaştıkları yaygın insan hakları ihlallerinin ciddi boyutlarda yaşanmaya devam ettiği vurgulanmaktadır.

Çağrıda, LGBTİ kişilerin insan haklarını savunmadaki ve onları kötü muamele-ye karşı korumadaki “başarısızlığın” toplumlar üzerinde kapsamlı etkileri bulunduğu altı çizilmektedir. Bu başarısızlığın; sağlık sorunlarına (HIV/AIDS dahil), sosyal ve ekonomik dışlanmaya, sürdürülebilir kalkınma hedeflerinde gerilemeye, insan onuruna yaraşır iş yaratma çabalarında ve ekonomik büyümede olumsuz sonuçlara yol açtığı ifade edilmektedir. Ayrıca, uluslararası hukuka göre tüm insanları ayrımcılıktan ve şiddetten korumanın Devletlerin temel görevi olduğu; hak ihlallerine hükümetler, parlamentolar, yargı, uluslararası insan hakları kurumları tarafından acil karşılık verilmesi gerektiği; topluluk liderlerinin, dini ve politik liderlerin, sendikaların, özel sektörün, sağlık hizmet sunucularının, STK’ların ve medyanın bu süreçte önemli roller oynayabileceği; insan haklarının evrensel olduğu; kültürel, dini ve ahlaki uygulama, inanış ve tutumların LGBTİ’ler dahil hiçbir gruba yönelik insan hakları ihlallerini meşurlaştırmak için kullanılmayacağı belirtilmektedir.

23 Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (OHCHR), Birleşmiş Milletler HIV/AIDS Programı (UNAIDS), Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO), Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA), Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR), Birleşmiş Milletler Çocuklar için Acil Yardım Fonu (UNICEF), Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi (UNODC), Birleşmiş Milletler Kadın Birimi (UN Women), Dünya Gıda Programı (WFP) ve Dünya Sağlık Örgütü (WHO)- See more at: <http://www.ohchr.org/en/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=16511&LangID=E#sthash.WGful8hc.dpuf>

24 <http://www.ohchr.org/en/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=16511&LangID=E>

Çağrıda, Devletlerin ayrımcılık yapılmaksızın uluslararası insan hakları standartlarını sağlamaları gerektiği vurgulanmaktadır. Bu kapsamda;

- Adalet, güvenlik, sosyal koruma, barınma, sağlık, istihdam, eğitim gibi tüm bağlamlarda LGBTİ çocuklar, gençler ve yetişkinlere karşı ayrımcılığın yasaklanması,
- Transların cinsiyet kimliklerinin kötü niyetli şartlar aranmaksızın hukuken tanınması,
- Kamusal eğitim, uygulamalar ve diyalog üzerinden LGBTİ kişilere karşı önyargılarla mücadele edilmesi,
- LGBTİ kişilerin kendilerini etkileyen program, politika ve yasal düzenlemelerin (kalkınma ve insani girişimler dahil) tasarlanması, uygulanması ve izlenmesi süreçlerine katılımlarının sağlanması

hususları üzerinde durulmaktadır.

Avrupa Konseyi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

Türkiye'nin kurucusu olduğu Avrupa Konseyi'ne üye ülkeleri bağlayan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 14. maddesi ayrımcılığı düzenlemektedir. Bu maddeye göre, Sözleşme'de tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasi veya diğer kanaatler, ulusal veya toplumsal köken, ulusal bir azınlığa aidiyet, servet, doğum başta olmak üzere herhangi başka bir duruma dayalı **hiçbir ayrımcılık gözetilmeksizin** sağlanmalıdır.

Avrupa Konseyi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne **Ek 12 No'lu Protokol** ile her türlü ayrımcılığın önlenmesi için yeni bir sözleşmeyi daha kabul etmiş bulunmaktadır. AİHS'e Ek 12 No'lu Protokol ayrımcılığın önlenmesi için oldukça güçlü bir mekanizmayı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) görev alanını genişleterek devreye sokmaktadır. Önceden, AİHS'in ayrımcılığı düzenleyen 14. maddesini öne sürebilmek için, bu maddenin Sözleşme'nin koruma altına aldığı bir başka hak çerçevesinde ihlal edilmiş olması gerekirken, 12 No'lu Protokol, herhangi bir ayrımcılığı, bu Sözleşme'de korunan bir başka hakkı ihlal etmiş olsun veya olmasın, AİHM önüne taşıma imkânı sunmaktadır. Örneğin, önceden 14. maddedeki ayrımcılık yasağının devreye girebilmesi için kişinin Sözleşme'nin 8. maddesi altında korunan aile hayatı ve özel hayatının ayrımcı bir şekilde ihlal edilmesi gerekirdi. 12 No'lu Protokol ile birlikte, Sözleşme tarafından koruma altına alınmamış olan bir hakkın (örneğin çalışma hakkının) ihlal edilmesi durumunda da ayrımcılık yasağının ihlali AİHM tarafından ele alınabilmektedir. Protokol'e göre "Kimse, herhangi bir **kamu oto-**

ritesi tarafından, 1. fıkrada sayılan gerekçelerle ayrımcılığa tabi tutulamaz". Böylece, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin hakları koruma kapsamında ciddi bir **genişleme** söz konusu olmuştur.²⁵ Türkiye, Protokol'ü 18 Nisan 2001 tarihinde imzalamış, ancak henüz onaylamamıştır.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin 31 Mart 2010'da **Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliğine Dayalı Ayrımcılıkla Mücadelede Alınacak Önlemlere İlişkin Üye Devletlere Yönelik CM/Rec (2010)5 No.lu Tavsiye Kararı'nı** kabul etmesiyle bir başka tarihi adım atılmıştır.²⁶ Bu tavsiye kararı, ayrımcılığın en sürekli ve zor biçimlerinden birine özellikle değinen dünyadaki ilk ve en kapsamlı belgedir. Tavsiye kararı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihadı ışığında, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne özel vurgu yaparak mevcut Avrupalı ve uluslararası belgelerden kaynaklanan ilkelere düzenlemektedir. Ayrımcılıkla mücadele etmek; **lezbiyen, gey, biseksüel** ve **trans** kişilerin insan haklarına saygıyı sağlamak ve onlara yönelik hoşgörüyü teşvik etmek için üye devletler tarafından benimsenecek ve etkili biçimde uygulanacak özel önlemleri tanımlamaktadır.²⁷

Ayrıca, **Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi** de tavsiye kararından kısa bir süre sonra 29 Nisan 2010'da, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği temelindeki ayrımcılık üzerine 1728 (2010) No.lu yeni bir Karar ve 1915 (2010) no.lu yeni bir Tavsiye Kararı almıştır.²⁸

Avrupa Sosyal Şartı

Türkiye'yi ilgilendiren diğer bir uluslararası sosyal politika belgesi, **Avrupa**

25 Hakan Ataman (2009) LGTT Hakları İnsan Haklarıdır, İnsan Hakları Gündemi Derneği, erişim adresi: http://www.rightsagenda.org/index.php?option=com_content&view=category&id=53:takmaelkitaplari&Itemid=92&layout=default

26 Üye Devletlere tavsiyeler şunlardır: 1. Cinsel yönelim ya da cinsiyet kimliği temelli herhangi bir doğrudan ya da dolaylı ayrımcılığı izlemek ve tazmin etmek amacıyla, var olan yasal ve diğer önlemleri incelemek, gözden geçirmeyi sürdürmek; ilgili verileri toplamak ve analiz etmek; 2. Cinsel yönelim ya da cinsiyet kimliği temelli ayrımcılıkla mücadele etmek için yasal ve diğer önlemlerin alındığını ve etkin şekilde uygulandığını temin etmek; lezbiyen, gey, biseksüel ve trans kişilere saygı gösterilmesini sağlamak ve onlara yönelik hoşgörüyü teşvik etmek; 3. Ayrımcılık mağdurlarının, ulusal yetkililerin ve etkili yasal yolların farkında ve bunlara erişebilir olmalarını güvence altına almak ve yeni geldiğinde, ayrımcılıkla mücadele etme tedbirlerinin ihlallere yönelik yaptırım ve ayrımcılık mağdurları için yeterli telafi temin etmesini sağlamak; 4. Yasa, politika ve uygulamalarda, bu tavsiye kararının ekinde bulunan ilkeleri ve tedbirleri rehber edinmek; 5. Bu tavsiye kararı ile ekinin tercüme edilmesini, elverişli araç ve etkinlikler aracılığıyla olabilecek en iyi şekilde yaygınlaşmasını sağlamak.

27 http://www.kaosgliderneji.org/resim/yayin/dl/avrupa_konseyi___ayrimcilik-la_mucadele_standartlari.pdf

28 http://www.kaosgliderneji.org/resim/yayin/dl/avrupa_konseyi___ayrimcilik-la_mucadele_standartlari.pdf

Konseyi'ne üye devletler tarafından taraf olunan ve 1965 tarihinde yürürlüğe giren Avrupa Sosyal Şartı'dır. Avrupa Sosyal Şartı,²⁹ kapsamı giderek genişleyen bir hukuksal belgedir. Avrupa Sosyal Haklar Komitesi'nin değişik kararlarında açık şekilde ifade ettiği gibi, yaşayan bir belgedir. Sosyal Şart, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne atıf yapmasının yanı sıra günümüzde **sosyal dışlanma** ve **yoksulluğa karşı** açık koruma öngören birincil belgedir. Toplumda “dezavantajlı” durumda bulunan veya bulunabilecek birey ya da grupların sosyal iyileşmesinin sağlanması amaçlanmaktadır.

Şart'ın birinci bölümünde düzenlenen sosyal refah hizmetlerinden yararlanma hakkı, ikinci bölümde detaylı olarak ele alınmıştır. Şartın 14. maddesine göre, Taraflar sosyal refah hizmetlerinden yararlanma hakkının etkili bir biçimde kullanılmasını sağlamak amacıyla; 1- Sosyal hizmet yöntemlerinden yararlanarak, toplumda bireylerin ve grupların refah ve gelişmelerine ve sosyal çevreye uyum sağlamalarına katkıda bulunacak hizmetleri teşvik etmeyi ya da sağlamayı, 2- Bireylerin ve gönüllü ya da diğer örgütlerin bu tür hizmetlerin kurulması ve sürdürülmesine katılmalarını özendirmeyi taahhüt ederler.

Avrupa Sosyal Şartı'nın çeşitli maddelerinde çocukları ve aileyi korumaya yönelik düzenlemeler yer almaktadır. Bu düzenlemelere göre çocukların ve gençlerin maruz kalabilecekleri bedensel ve manevi tehlikelere karşı özel bir koruma hakkı bulunmaktadır (m.7); toplumun temel birimi olarak aile, tam olarak gelişmesini temin edecek uygun nitelikteki sosyal, yasal ve ekonomik korunma hakkına sahiptir (m. 16); anneler ve çocuklar, medeni durumlarına ve aile bağlarına bakılmaksızın uygun nitelikteki sosyal, yasal ve ekonomik korunma hakkına sahiptirler (m. 17).

Ayrıca, Sosyal Şart'taki hakların ihlal edilmesi durumunda, Avrupa Sosyal Haklar Komitesi'ne **kolektif** (toplu) **şikâyet** sistemi bulunmakta ve yapılan başvuruları değerlendiren Komite'nin aldığı kararlarla birlikte, Sözleşme'nin içeriği ve uygulanması hakkında oldukça gelişmiş bir içerik oluşmaya başlamıştır. Sosyal Şart, sosyal hakları güvence altına aldığı gibi eşitlik ve ayrımcılık yasağını da bu haklara içkin kılmıştır.

Bu kapsamda **Avrupa Sosyal Haklar Komitesi** tarafından, **Türkiye'deki** eşitlik ve ayrımcılık ilkesi düzenlemesine dair mevcut durumun çalışma hakkına **uyumlu olmadığı** belirtilmiştir. Konuya ilişkin Komite, Türkiye'nin sunduğu devlet raporuyla ilgili kararını Ocak 2013'te açıklamıştır. Kararın hemen öncesinde Komite'ye ILGA Europe işbirliği ile Türkiye (Kaos GL), Ukrayna

29 Hakan Ataman (2015), “Avrupa Sosyal Şartının LGBTİ'lerin Ekonomik ve Sosyal Haklar Alanında Uğradıkları Ayrımcılık Açısından Değerlendirilmesi”, der. Yıldız Tar, Çalışma Hayatında Ayrımcılık İçinde, Kaos GL Derneği

ve Rusya'dan (LGBT Ağı), LGBT kişilerin haklarına ve ihlallere yönelik üç ayrı alternatif rapor sunulmuştur. Komite Türkiye'ye, daha önceki raporlarından da hareketle, İş Kanunu'nda yer alan ayrımcılık yasağının ve **Anayasa'nın** eşitlikle ilgili 10. maddesinin, yasaklanmış ayrımcılık biçimlerinden yaş ve **cinsel yönelim** ayrımcılığını içermediğini belirtmiştir. Bu nedenle Türkiye'den, İş Kanunu'nun 5. maddesinde geçen "iş ilişkisinde dil, ırk, cinsiyet, siyasal düşünce, felsefî inanç, din ve mezhep ve benzeri sebeplere dayalı ayırım yapılamaz" hükmündeki "benzeri sebeplere dayalı" ifadesinin yaş ve **cinsel yönelim** ayrımcılığını kapsayıp kapsamadığını cevaplamasını istemiştir. Ancak, Türkiye'nin Komite'ye sunduğu son rapor, bu konuda gereken açıklamayı sunmakta başarısız olmuştur. Daha da ötesi, Komite, Türkiye'den Kaos GL'nin sunduğu alternatif rapora ve Türkiye'de ayrımcılık, tehdit ve şiddet eylemleri nedeniyle LGBT'lerin hak ihlallerine maruz kalmaya devam ettiğini ve ayrımcılığı yasaklayan kapsamlı bir yasanın olmadığına işaret eden AB İlerleme Raporu'na atıfta bulunarak Türkiye'deki durumun Sosyal Şartın "*çalışma hakkını*" düzenleyen hükmü (1.2. maddesi) ile **uyumlu olmadığına** karar vermiştir.

Kadına Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi)

İstanbul Sözleşmesi, ilk olarak Türkiye tarafından imzalanmış ve onaylanmıştır. 1 Ağustos 2014'te yürürlüğe girmiştir. İstanbul Sözleşmesi, **cinsel yönelim** ve **cinsiyet kimliği** temelindeki ayrımcılık yasağını kapsamaktadır. **Toplumsal cinsiyet** tanımı yapan ilk sözleşmedir. Sözleşme'ye göre, Taraflar, Sözleşme hükümlerinin, özellikle de mağdurların haklarını korumaya yönelik tedbirlerin cinsiyet, toplumsal cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasi veya başka tür görüş, ulusal veya sosyal köken, bir ulusal azınlıkla bağlantılı olma, mülk, doğum, cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, sağlık durumu, engellilik, medeni hal, göçmen veya mülteci statüsü veya başka bir statü gibi herhangi bir temele dayalı olarak ayrımcılık yapılmaksızın uygulanmasını temin edeceklerdir. Sözleşme, kadına yönelik şiddetin, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklanan bir ayrımcılık türü olduğunu kabul etmektedir. Sözleşme, "kadınlara fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik zarar ve acı verilmesi sonucunu doğuracak toplumsal cinsiyete dayalı **tüm şiddet eylemlerini**" kapsamaktadır. Devletin bu anlamda sorumlu olduğuna ve aynı zamanda iç hukukun Sözleşme ile uygun hale getirilmesi gerekliliğine vurgu yapmaktadır.

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT)

Türkiye'nin katılımcısı olduğu Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın Bakanlar Konseyi, 2003 yılında AGİT Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları

Bürosu'nu (ODIHR), hoşgörü ve ayrımcılığa uğramama hakkıyla ilgili olarak katılımcı devletlerden, sivil toplumdan ve hükümetlerarası örgütlerden elde edilecek bilgileri toplamakla görevlendirmiştir. Bu doğrultuda, ODIHR'in hoşgörü ve ayrımcılığa uğramama hakkı programı olan "Hoşgörü ve Ayrımcılığa Uğramama Hakkı Bilgi Sistemi"ni (TANDIS) geliştirilmiştir. TANDIS sistemi kapsamında **homofobik** ve **transfobik nefret suçları** hakkındaki bilgiler de toplanmakta, bu konudaki gelişmeler paylaşılmaktadır.³⁰ TANDIS sistemi içindeki tematik başlıklardan birisi **homofobi** olarak belirlenmiştir.³¹ Her yıl Kaos Gey ve Lezbiyen Kültürel Araştırmalar ve Dayanışma Derneği tarafından hazırlanan Türkiye'de Gerçekleşen Homofobi veya Transfobi Temelli Nefret Suçları Raporunda, ODIHR tarafından benimsenen metodoloji kullanılmaktadır. Bu yönüyle Raporun içerdiği bilgi ve bulgular uluslar arası düzeyde karşılaştırmalı analizlere imkân sunmaktadır.³²

3. Türkiye ve Diğer Ülkelerle İlgili AİHM Kararlarından Örnekler

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) LGBT'lere yönelik hak ihlallerine yönelik verdiği, sayısı ve kapsamı giderek artan **pek çok kararı** bulunmaktadır.

AİHM, 2013 yılında **eşcinsel bir mahpusun** açtığı davada **Türkiye'yi** suçlu bulmuştur. Türkiye'den X'in cezaevi koşullarına ilişkin olarak AİHM'e yaptığı başvuru ve AİHM'in ihlal kararı bu konuda tek örnektir. AİHM kararında X olarak anılan başvurucu, "eşcinsel yönelimi nedeniyle hücrede tutulduğunu"; bunun Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 3. (tutulma koşulları nedeniyle insanlık dışı muamele yasağı), 5. (tutukluluğun uzunluğu), 6. (zihinsel bütünlüğünün bozulması ve ağır depresyon nedeniyle savunmasını etkin olarak yapamadığı ve dolayısıyla adil yargılama hakkının ihlal edildiği), 7. (hücrede tutulmasına ilişkin herhangi bir mahkeme kararı veya disiplin cezası bulunmaması nedeniyle suç ve cezaların kanuniliği ilkesinin ihlal edildiği), 8. (cinsel yönelimi nedeniyle cezalandırıldığı ve dolayısıyla özel hayatına ilişkin korumanın ihlal edildiği) ve 14. (diğer tutuklulara tanınan haklardan cinsel yönelimi nedeniyle yaralandırılmadığı ve böylelikle ayrımcılık yasağının ihlal edildiği) maddelerine aykırı olduğu gerekçesiyle 15 Haziran 2009 tarihinde AİHM'e başvurmuştur. AİHM, 9 Ekim 2012 tarihinde oybirliği ile başvurucunun tutulma koşullarının **insanlık dışı** olduğunu, bu durumun AİHS'in 3. maddesine, 14. madde ile bağlantılı şekilde aykırılık teşkil ettiğine karar vermiştir. Bu kararında Mahkeme, **cinsel yönelimi yasaklanmış bir ayrımcılık temeli olarak tanı-**

30 <http://hatecrime.osce.org/what-hate-crime/bias-against-lgbt-people>

31 <http://tandis.odihhr.pl/?p=ki-ho>

32 http://www.kaosglidernegei.org/resim/yayin/dl/2014_nefret_sulari_raporu.pdf

dığını bir kez daha hükme bağlamıştır. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin temyiz başvurusunun reddedilmesinin ardından 27 Mayıs 2013 tarihinde karar kesinleşmiştir.³³

AİHM, 2015 yılındaki bir başka güncel kararında, **trans cinsiyet geçişindeki ihlallerden** dolayı **Türkiye'yi** suçlu bulmuştur. Doğumunda kendisine kadın cinsiyeti atanan Y.Y., cinsiyet geçişi için 2005-2013 yılları arasında Türk mahkemelerine başvurmuş, ancak doktorların “psikolojik açıdan erkek kimliğiyle yaşamını sürdürmesi daha uygun” raporlarına rağmen, “üreme yeteneğinden sürekli biçimde yoksun bulunduğunu kanıtlayamadığı” için başvurusu yargı organları tarafından sistematik olarak reddedilmiştir. Cinsiyet değişikliği öncesi bireylerden üreme yeteneğinden yoksun olduklarını kanıtlamalarının talep edilmesinin “**anlaşılamaz**” olduğunu kaydeden Mahkeme, Türk Medeni Kanunu'nun cinsiyet değiştirmeye ilgili maddesinin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne aykırı olduğuna karar vermiştir.³⁴

AİHM'in LGBT'lere yönelik hak ihlallerine ilişkin diğer devletler ile ilgili de birçok kararı bulunmaktadır.³⁵

Örneğin; Beck, Copp ve Bazeley v. Birleşik Krallık (AİHM - Başvuru No: 48535/99, 48536/99 ve 48537/99- 22 October 2002- Final 22.01.2003- Strasbourg) davasında başvurucular sırasıyla 1959, 1957 ve 1967 doğumlu olup Lancashire, Tyne&Wear ve Worcester'da yaşamaktadırlar.

Birinci başvurucu Beck 1976'da Kraliyet Hava Kuvvetleri'ne katılmıştır. 1993'te savaş zamanı elektronik operasyonları organize eden bir bölümde çavuş rütbesi almıştır. İki farklı başarı madalyası bulunmaktadır. Başvurucu 1988'de boşanmıştır. Dinle yakından ilgilidir. Bir ayin sırasında ordunun eşcinseller hakkındaki tutumunu bilmesine rağmen askeri papaza bir **eşcinsel** olduğunu ifade eder. Daha sonra, eşcinsel olduğunu ancak dini nedenlerle cinsel ilişkide bulunmadığını komutanına da söyler. Ardından açılan soruşturma ve hazırlanan raporlar doğrultusunda **görevine son verilir**.

İkinci başvurucu Copp 1 Haziran 1978'de Kraliyet Ordusu Sıhhiye Bölümü'ne katılmıştır, 12 Kasım 1979'da stajyer hemşire olmuştur. 29 Ocak 1982'de görevden alındığı sırada bir askeri hastanede çalışmaktadır. Haziran 1981'de bir siville ilişkiye başlamıştır. İlişkiden altı ay sonra Almanya'ya gönderileceğine

33 <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-113876> ve <http://www.aihmiz.org.tr/files/XTurkiyeRaporu.pdf>

34 <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-153134> ve <http://www.dw.com/tr/aihminden-cinsiyet-de%C4%9Fi%C5%9Firme-karar%C4%B1/a-18306140>

35 Ataman, 2009, a.g.e.

dair bir mektup almıştır. Gitmek istemediğine dair bir başvuru yapmıştır. Başvurusu reddedilmiştir. Başhemşireye Almanya'ya gitmek istemediğini, çünkü birlikte olduğu kişiyle kalmak istediğini ve bir eşcinsel olduğunu ifade etmiştir. Başvurucu ayrıca **eşcinsel** olmasıyla bağlantılı olarak psikiyatrik bir değerlendirme talebinde bulunmuştur. Psikiyatri kliniği herhangi bir psikiyatrik sorunu olmadığını belirtmiştir. Başvurucu 29 Ocak 1982'de eşcinsel olduğu için **görevden alınmıştır**.

Üçüncü başvurucu Bazeley 10 Kasım 1985'de Kraliyet Hava Kuvvetleri'ne katılmıştır. 1986'da operasyon astsubayı olmuştur. 1991'de teğmen rütbesiyle Kraliyet Hava Kuvvetleri'ne bağlı olarak İskoçya'da çalışmaya başlamıştır. 1994'te daha önce kaybetmiş olduğu ve eşcinsel bir kulübe üye olduğunu gösteren bir kart bulunmuştur. Başvurucu kartın kendisine ait olduğunu ve bir eşcinsel olduğunu ifade etmiştir. Yapılan sorgulamada **eşcinsel** ilişkilerinin sivillerle olduğunu, hava kuvvetlerinden kimseyle ilişkiye girmediğini söylemiştir. Başvurucu eşcinsel olduğu için 4 Eylül 1995'te **görevden alınmıştır**. İç hukuk yollarında başvuruları reddedilmiştir.

AİHM, hükümetin **açılan soruşturmalara** ve işten çıkarmalara dair AİHS'in 8/2. maddesiyle bağlantılı olabilecek inandırıcı deliller sunmadığını, bu nedenle AİHS'in özel hayata saygı gösterilmesi hakkını düzenleyen 8. maddesinin ve etkili bir hukuki yola başvurma hakkını düzenleyen 13. maddesinin **ihlal edildiğine** karar vermiştir.

Smith ve Grady v Birleşik Krallık (AİHM - Başvuru No: 33985/96 ve 33986/96- 27 September 1999- Final 27.12.1999- Strasbourg) kararında birinci başvurucu Jeanette Smith, İngiliz Kraliyet Hava Kuvvetleri'nde dokuz yıllığına sözleşmeli hemşire olarak işe alınmıştır. Sonradan Kraliyet Hava Kuvvetleri'ndeki teknisyenlik rütbelerinden birini almıştır. Hemşire kadrosunda olduğu için bir kursa gönderilmiştir. Final sınavları sırasında kimliği belirsiz bir kadından telesekreterine bırakılmış bir mesaj bulmuştur. Mesajı bırakan, başvurunun bir eşcinsel olduğunu yetkililere bildirdiğini belirtmiştir. Daha sonra, askeri polisi bir kadın telefonla arayarak başvurunun eşcinsel olduğunu söylemiştir. Başvurucu hakkında soruşturma açılmıştır. Başvurucu soruşturmada eşcinsel olduğunu ve eşcinsel ilişkilerde bulunduğunu kabul etmiştir. Ancak, bir **lezbiyen** olduğunu ordudaki ilk yılında fark ettiğini belirtmiştir. Açılan soruşturma ve hazırlanan raporlar doğrultusunda **görevine son verilmiştir**.

İkinci başvurucu Bay Graeme Grady, 12 Ağustos 1980'de idari kayıtların tutulmasıyla ilgili stajyer olarak Kraliyet Hava Kuvvetleri'ndeki teknisyen rütbesiyle orduya alınmıştır. Daha sonra çavuş rütbesiyle başka bir göreve verilmiştir. Başvurucu 1993'te evli ve iki çocuklu olduğu eşine bir **eşcinsel** olduğunu söy-

lemiştir. 1994'te ABD Washington'da görev yaptığı sırada güvenlik belgesindeki bir problem nedeniyle İngiltere'ye geri çağırılmıştır. Askeri polis dadısı, eşi ve bir başka kadın çalışanla görüşmeler yapmış her üçü de başvurucunun eşcinsel olduğunu söylemiştir. Başvurucu da sorguda eşcinsel olduğunu kabul etmiştir. Açılan soruşturma ve hazırlanan raporlar doğrultusunda **görevine son verilmiştir**.

Başvurucuların iç hukuktaki hak arama mücadeleleri sonuç vermemiş, üst mahkemelere yaptıkları başvurular reddedilmiştir. Davayı inceleyen **AİHM**, hükümetin açılan soruşturmalara ve işten çıkarmalara dair AİHS'in 8/2. maddesiyle bağlantılı olabilecek **inandırıcı deliller sunmadığını**, bu nedenle **AİHS'in** özel hayata saygı gösterilmesi hakkını düzenleyen 8. maddesinin ve etkili bir hukuki yola başvurma hakkını düzenleyen 13. maddelerinin **ihlal edildiğine** karar vermiştir.

Christine Goodwin v. Birleşik Krallık (AİHM Kararı, Başvuru No: 5263/03, 11 Temmuz 2002, Strasbourg) kararında, başvurucu 1937 doğumlu ve ameliyatla kadın olmuş bir **transseksüeldir**. Başvurucu işyerinde beraber çalıştığı kişiler tarafından **cinsel tacize** uğradığı iddiasıyla yerel mahkemeye başvurmuş, ancak hukuken bir kadın değil de erkek olarak ele alındığı için taciz iddiası reddedilmiştir. Sonrasında sağlığı gerekçe gösterilerek **işten çıkarılmış** olsa da, başvurucu bunun nedeninin aslında kendisinin bir transseksüel olmasından kaynaklandığını söylemiştir. Daha sonra yeni bir işe girmiş ve kendisine yeni bir **sigorta numarası** verilmesi gerekmiştir. Bununla ilgili kayıtlardan başvurucunun önceki işvereniyle ilgili sorunları ve kimliğine dair bilgiler de açığa çıkmıştır. Başvurucu bu sebepten işyerindekilerin kendisine karşı tavır aldıklarını iddia etmektedir. Başvurucu altmış yaşına geldiğinde **emeklilik** için başvurmuş, ancak erkekler altmış beş yaşında emekli edildiği gerekçeyle başvurusu sonuçsuz kalmıştır; çünkü nüfus kütüğündeki kayıta kendisi, doğum anındaki cinsiyeti esas alındığından erkek olarak görünmektedir. AİHM'e göre bir transseksüel tarafından beyan edilen toplumsal pozisyon ile cinsiyet değişikliğini tanımayı reddeden hukuk tarafından düzenlenen statüsü arasındaki uyumsuzluktan kaynaklı stres ve yabancılaşma hissi, formaliteden kaynaklı bir sorun olarak addedilir. **Sosyal gerçeklik** ile hukuk arasındaki çatışma, transseksüellerin hassaslık, utanç ve kaygı gibi normal dışı durumları yaşamasına sebep olur. AİHM'e göre İngiliz Hükümeti artık bu konunun kendi takdir payı çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiği iddiasını ileri süremez. Bu nedenle, **cinsiyet kimliği** yeniden belirlenmiş olan kişinin bu değişikliğin hukuken tanınması konusundaki menfaati karşısında ağır basan bir kamusal menfaatin varlığına işaret eden önemli göstergeler mevcut olmadığı için Sözleşme'de gözetilmiş olan adil dengenin bu sefer açıkça başvuru sahibi aleyhine

bozulduğu sonucuna varılmıştır. AİHM'e göre taraf devlet bu davada **pozitif yükümlülüklerini** yerine getirmemiştir. Sonuçta AİHM, AİHS'in özel hayatın korunmasıyla ilgili 8. maddenin **ihlal edildiğine** karar vermiştir. AİHM aynı zamanda, AİHS'in **evlenme hakkıyla** ilgili 12. maddesinin de **ihlal edildiğine** karar vermiştir.

4. Ulusal Mevzuat

Anayasa, kadın hakları, çocuk hakları, sosyal güvenlik hakkı gibi temel hak ve özgürlüklere ilişkin normlar açısından hiyerarşideki **en üst normu** oluşturur. Yukarıda anıldığı üzere, Anayasa'nın 90. maddesine göre yürürlüğe konulmuş uluslararası anlaşmalar **kanun hükmündedir**. Bununla birlikte, yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası anlaşmalarla, ulusal kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyumsuzluklarda **uluslararası anlaşma hükümlerinin esas alınması** söz konusudur. Bu çerçevede, alana yönelik ulusal mevzuat irdelenmektedir.

Sosyal Hizmetler Kanunu

Korunmaya, bakıma veya yardıma ihtiyacı olan aile, çocuk, engelli, yaşlı ve diğer kişilere götürülen sosyal hizmetlere ait esaslar 24/05/1983 tarihli ve 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanununda düzenlenmektedir. Bu Kanun çerçevesinde sosyal hizmetler; kişi ve ailelerin kendi bünye ve çevre şartlarından doğan veya kontrolleri dışında oluşan maddi, manevi ve sosyal yoksunluklarının giderilmesine ve ihtiyaçlarının karşılanmasına, sosyal sorunlarının önlenmesi ve çözümlenmesine yardımcı olunmasını ve hayat standartlarının iyileştirilmesi ve yükseltilmesini amaçlayan sistemli ve programlı hizmetler bütünüdür ifade etmektedir.

Sosyal hizmetlere ihtiyacı olan kişileri tespit ve yaşam koşullarını incelemekle görevli personel ile bu görev kapsamında işbirliğinde bulunma yükümlülüğü olan mahalli mülki amirler, sağlık kuruluşları ve köy muhtarları ile genel kolluk kuvvetleri ve belediye zabıta memurlarına LGBT vatandaşların maruz kaldığı hak ihlallerini ortadan kaldırmak, hizmet süreçlerine eşit vatandaşlık ve ayrımcılık yasağı ilkeleri bakış açısını yerleştirmek, güçlendirmek ve bu yönde farkındalık ve duyarlılık kazandırmak için **hizmet içi eğitimler verilmelidir**. Tüm insanların sosyal hizmetlere erişimden, cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği nedeniyle ayrımcılık yapılmaksızın etkili ve eşit biçimde faydalanması sağlanmalıdır. Eşit hakların güvence altına alınması amacıyla sosyal dışlanmaya karşı kendi ailelerinde dahi özellikle hassas olabilen lezbiyen, gey, biseksüel ve transların karşı karşıya kaldığı sosyal risklere gereken önem verilmelidir.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu

Yoksul vatandaşlar ile Türkiye'ye kabul edilmiş veya gelmiş olan kişilere yapılacak sosyal yardımlar ile ilgili esaslar, 29/5/1986 tarihli ve 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanununda düzenlenmektedir. Bu kapsamda en etkili kurumsallaşma her il ve ilçede kurulan sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarıdır (md.7). İllerde vali vakfın tabii başkanı olup, illerde belediye başkanı, defterdar, eğitim, sağlık, tarım, sosyal hizmetler il müdürleri ve il müftüsü vakfın müteveli heyetini oluşturur. Ayrıca her faaliyet dönemi için, muhtar, sivil toplum kuruluşları temsilcileri ve hayırsever vatandaşlar müteveli heyetinde görev alırlar. İlçelerde de kaymakamın başkanlığında benzer bir vakıf örgütlenmesi söz konusudur.

Karar ve uygulama süreçlerinde görev alan kişilere verilecek hizmet içi eğitimlerin yanı sıra bizatihi bu süreçlere LGBT hakları alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının dahil edilmesi büyük önem taşır. LGBT vatandaşlara ve mültecilere yapılacak sosyal yardım ve desteklerin eşit ve etkili sağlanması bu alanda bilgi ve tecrübe sahibi paydaşlarla işbirliğini gerektirmektedir.

65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun

Primsiz rejime dair en temel düzenleme 1/7/1976 tarihli ve 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz Ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanunda yapılmaktadır.

Bu Kanunla sağlanan en önemli destek Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları tarafından yoksul olduğuna karar verilen 65 yaşını doldurmuş Türk vatandaşlarına, yoksulluk hâli devam ettiği müddetçe aylık bağlanmasıdır. Bu vatandaşlar aynı zamanda 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu kapsamında genel sağlık sigortalısı olarak kabul edilir ve primleri devlet tarafından karşılanır.

Primsiz rejim kapsamındaki nakdi destek ve sağlık güvencesi imkânlarından yüksek yoksulluk riskine maruz kalan LGBT vatandaşların da yararlandırılmaları için mevcut hak kazanma koşullarının farklılıklara duyarlı bir eşitlik yaklaşımından hareketle belirlenmesi ve nitelikli personelin istihdam edilmesi gerekmektedir.

Engelliler Hakkında Kanun

1/7/2005 tarihli ve 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun ile engellilerin temel hak ve özgürlüklerden faydalanmasını teşvik ve temin ederek ve doğuştan sa-

hip oldukları onura saygıyı güçlendirerek toplumsal hayata diğer bireylerle eşit koşullarda tam ve etkin katılımlarının sağlanması ve engelliliği önleyici tedbirlerin alınması için gerekli düzenlemelerin yapılması amaçlanmaktadır.

Dezavantajlı yaşam koşulları sosyal dışlanmaya maruz bırakılan aidiyetler açısından çok daha ağır deneyimlenmektedir. Engelli LGBT'lerin toplumsal hayata diğer bireylerle eşit koşullarda tam ve etkin katılımlarının sağlanması, sorunların ağırlığına uygun duyarlılık ve nitelikte kamu hizmetleri ve desteklerinin örgütlenmesine bağlıdır. Bu alanda istihdam edilecek personelin gerekli uzmanlık ve tecrübe düzeyine sahip olması gerekir.

Çocuk Koruma Kanunu

Korunma ihtiyacı olan veya suça sürüklenen çocukların korunmasına, haklarının ve esenliklerinin güvence altına alınmasına ilişkin esaslar 3/7/2005 tarihli ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununda düzenlenmektedir. Bu Kanunun uygulanmasında, çocuğun haklarının korunması amacıyla bazı temel ilkeler benimsenmiştir (md.4). Bunlar arasında çocuk ve ailesinin herhangi bir nedenle ayrımcılığa tâbi tutulmaması ilkesi diğer tüm ilkeleri yatay kesen bir özelliğe sahiptir. Bu çerçevede LGBT çocukların da yaşama, gelişme, korunma ve katılım haklarının güvence altına alınması sağlanmalıdır. Bu çalışmalarda çocuğun, ailesinin, ilgililerin, kamu kurumlarının ve LGBT hakları alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının işbirliği içinde çalışmaları sağlanmalıdır.

Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun

Şiddete uğrayan veya şiddete uğrama tehlikesi bulunan kadınların, çocukların, aile bireylerinin ve tek taraflı ısrarlı takip mağduru olan kişilerin korunması ve bu kişilere yönelik şiddetin önlenmesi amacıyla alınacak tedbirlere ilişkin usul ve esaslar 8/3/2012 tarihli ve 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanunda düzenlenmektedir.

Bu Kanunun uygulanmasında ve gereken hizmetlerin sunulmasında benimsenen temel ilkelerden biri Anayasa ile Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler, özellikle Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesinin esas alınmasıdır. Bu çerçevede Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının İstanbul Sözleşmesi hükümleri uyarınca, LGBT'lerin cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği temelinde maruz kaldıkları şiddetle mücadele hizmetlerini de yürütmesi gerekmektedir.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname

Sosyal yardım ve hizmetler alanına ilişkin en temel düzenleme mevzuatta 3/6/2011 tarihli ve 633 sayılı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'dir. Bu Kanunda, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının teşkilat yapısı, görev, yetki ve sorumlulukları düzenlenmektedir.

Bakanlığın ana hizmet birimlerinden **Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü**, Bakanlığın aile ve topluma yönelik koruyucu, önleyici, eğitici, geliştirici, rehberlik ve rehabilite edici sosyal hizmet faaliyetlerini yürütmekte ve koordine etmektedir. Genel Müdürlük bünyesinde örgütlenmiş Sosyal İçerme Daire Başkanlığı, dezavantajlı sosyal grupların sosyal katılım ve uyumunun sağlanmasına yönelik programlar geliştirmektedir. Bu kapsamda sosyal dışlanmaya en yoğun maruz kalan LGBT'lere yönelik sosyal içerme politikalarının ve hizmetlerin Sosyal İçerme Daire Başkanlığınca katılımcı süreçlerde belirlenmesi, uygulanması, izlenmesi ve değerlendirilmesi gerekmektedir.

Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü (md.8) Bakanlığın çocuklara yönelik koruyucu, önleyici, eğitici, geliştirici, rehberlik ve rehabilite edici sosyal hizmet faaliyetlerini yürütmekte ve koordine etmektedir. Bu kapsamda Genel Müdürlük görevlerinin gereği olarak LGBT çocukların farklılaşan ihtiyaçları, sorunları üzerine inceleme ve araştırmalar yapmalı, mevcut sosyal hizmet modellerini uluslararası hukuk ve Dünya'daki iyi örnekler ışığında bu yönde geliştirilmelidir. Bu çalışmalarda LGBT vatandaşların hak ve özgürlükleri alanında çalışan sivil toplum kuruluşları veya insan hakları savunucuları ile işbirliği içinde olunmalıdır. Diğer yandan, Genel Müdürlüğün risklere açık LGBT çocukların her türlü ihmal ve istismardan korunması ve sağlıklı gelişimi için gerekli önleyici ve telafi edici mekanizmaları oluşturmak ve uygulamaya koymak, aile ortamından mahrum kalma riski yüksek LGBT çocuklara, özel bakım ve koruma hizmeti sunmak görevleri de bulunmaktadır.

Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (md.9), Bakanlığın kadınlara yönelik koruyucu, önleyici, eğitici, geliştirici, rehberlik ve rehabilite edici sosyal hizmet faaliyetlerini yürütmek ve koordine etmektedir. Ayrıca, Genel Müdürlük kadına karşı ayrımcılığın önlenmesi, kadının insan haklarının ve toplumsal statüsünün korunması ve geliştirilmesi, kadının toplumsal hayatın tüm alanlarında etkin hâle getirilmesine yönelik ulusal politika ve stratejilerin belirlenmesi çalışmalarını koordine etmek, belirlenen politika ve stratejileri uygulamak, uygulanmasını izlemek ve değerlendirmek hizmetlerini yürütmektedir.

Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü (md.10), Bakanlığın en-

gellilere ve yaşlılara yönelik koruyucu, önleyici, eğitici, geliştirici, rehberlik ve rehabilite edici sosyal hizmet faaliyetlerini yürütmekte ve koordine etmektedir. Engelli ve yaşlı LGBT vatandaşların sosyal hizmetlerden yararlanmaları sağlanmalıdır. Bu kapsamda Genel Müdürlük görevlerinin gereği olarak engelli ve yaşlı LGBT vatandaşların benzer ve farklılaşan ihtiyaçları, sorunları üzerine inceleme ve araştırmalar yapmalı, mevcut sosyal hizmetleri uluslar arası hukuk ve Dünya'daki iyi örnekler ışığında geliştirilmelidir. Bu çalışmalarda LGBT vatandaşların hak ve özgürlükleri alanında çalışan sivil toplum kuruluşları veya insan hakları savunucuları ile işbirliği içinde olunmalıdır.

Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü (md.11), yoksullukla mücadele ve sosyal yardımlar alanında uygulanacak politika ve stratejilerin oluşturulması çalışmalarını koordine etmek, belirlenen politika ve stratejileri uygulamak, izlemek ve değerlendirmek görevini yürütmektedir. Sosyal içermeci bir yaklaşımla LGBT vatandaşlar ayrımcılık yapılmaksızın sağlanan mali ve aynı desteklerden yararlandırılmalıdır. Ayrıca eşitlik ilkesi doğrultusunda desteklerin niteliği ile yararlanma koşullarının belirlenmesinde farklı yaşam koşullarının göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı (md.14/A), Bakanlığın görev ve faaliyet alanına giren konularda, uluslararası kurum ve kuruluşlarla ilişkileri yürütmek, koordinasyonu sağlamak hizmetlerini yürütmektedir. Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı'nın yürüttüğü bu hizmet süreçlerine LGBT vatandaşların insan haklarına ilişkin uluslar arası hukuk alanındaki gelişmelerin izlenmesi ve kararların uygulanması, araştırmalar yapılması ve projeler geliştirilmesi konularının dahil edilmesi gerekmektedir.

Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığı (md. 14/B), Bakanlık personeli ile Bakanlığın görev alanındaki hizmetleri yerine getirecek diğer kurum ve kuruluş personelinin yetiştirilmesi, eğitilmesi ve bilgi düzeylerinin yükseltilmesi için gerekli programları planlamak, geliştirmek ve uygulamak; hizmet içi eğitim programları hazırlamak ve yürütülmesini sağlamak görevini yürütmektedir. Ayrıca, Bakanlığın görev alanına ilişkin konularda kamuoyuna yönelik eğitici, aydınlatıcı ve bilinçlendirici faaliyetler yürütmek, toplumsal dayanışmayı güçlendirici kitlesel kampanyalar ve etkinlikler düzenlemek, teşvik etmek ve katkı sağlamak, bu konuda ilgili kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ve özel sektörde işbirliği yapmaktadır. Bu kapsamda Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığı tarafından Bakanlık personeline LGBT vatandaşların maruz kaldığı hak ihlallerini ortadan kaldırmak, hizmet süreçlerine eşit vatandaşlık ve ayrımcılık yasağı ilkeleri bakış açısını yerleştirmek, güçlendirmek ve bu yönde farkındalık ve duyarlılık kazandırmak için **hizmet içi eğitimler verilmelidir**. Ayrıca, LGBT'ler ve diğer bir çok dezavantajlı birey ve grupların insan hakları-

na duyarlılık kazandırma, eşitlik ve ayrımcılık yasağına ilişkin yayınlar üretmek, toplumda bilgilendirici ve bilinçlendirici kitlesel kampanyalar ve etkinliklerin düzenlenmesi gerekir.

Strateji Geliştirme Başkanlığı, Bakanlığın orta ve uzun vadeli strateji ve politikalarının belirlenmesinde ve stratejik planın hazırlanması, güncellenmesi ve yenilenmesi çalışmalarında koordinasyon görevlerini yürütmektedir. Ayrıca mevzuat gereği stratejik plan çalışmaları temel diyalog ve katılım zeminleri olarak işlev görür. Bu temsil ve diyalog zeminlerine önemli dış paydaşlar olarak LGBT'lerin ve alanda örgütlenen sivil toplum kuruluşlarının dahil edilmesi gerekmektedir.

İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Kanunu

Türkiye Büyük Millet Meclisi ihtisas komisyonlarından İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu 5/12/1990 tarihli ve 3686 sayılı İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Kanunu ile kurulmuştur. İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Dünya'da ve ülkemizde insan hakları alanındaki gelişmeleri izlemek suretiyle uygulamaların bu gelişmelere uyumunu sağlamak çalışmalarını yürütmektedir. Ayrıca, Komisyon insan haklarının ihlale uğradığına dair iddialar ile ilgili başvuruları inceler veya gerekli gördüğü hallerde ilgili mercilere iletir.

İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, görevinin bir gereği olarak bu El Kitabı'nda da yer verilen LGBT'lerin temel hak ve özgürlüklerine ilişkin uluslararası anlaşmalar ile mevzuat ve uygulamalar arasında uyum sağlama çalışmalarını yürütmelidir. Ayrıca, uluslararası hukuk ve Dünya'daki iyi örnekler ışığında Türkiye'deki lezbiyen, gey, biseksüel ve transların insan haklarının izlenmesi, araştırılması ve raporlanması yapılmalıdır. Bu çalışmalarda LGBT yurttaşların hakları ve uygulamalar konusunda çalışan sivil toplum kuruluşları veya insan hakları savunucuları ile işbirliği içinde çalışılmalı, hak ihlalleri ve sorunlar üzerine onlara danışılmalıdır.

Öte yandan, LGBT kişilerin insan haklarının ihlal edildiğine uğradığına dair iddiaları ile ilgili başvurularının incelenebilmesi için mevcut prosedürler etkin ve erişilebilir kılınmalı, LGBT vatandaşların hak ihlallerini Komisyona iletmeleri teşvik edilmelidir. Komisyonun insan hakları kriterleri açısından **kanıt** ve **bulguya dayalı** bireysel vakaları **sahiplenmesi**, mağdurlara **destek beyanı** vermeleri, yapısal, yapıcı ve onarıcı bir yaklaşım sergilemeleri, topluma ve kurumlara sinmiş ayrımcı kültürle mücadelenin kazanılması için büyük önem taşımaktadır.

Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanun

1/11/1984 tarihli ve 3071 sayılı Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanun ile vatandaşların ve Türkiye'de ikamet eden yabancıların kendileriyle veya kamu ile ilgili dilek ve şikâyetleri hakkında Türkiye Büyük Millet Meclisine ve yetkili makamlara yazı ile başvurma haklarının kullanılma biçimi düzenlenmektedir. Türkiye Büyük Millet Meclisi ihtisas komisyonlarından Dilekçe Komisyonu, dilek ve şikâyetler ile ilgili olarak, kamu kurum ve kuruluşları, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ile özel kuruluşlardan her türlü bilgi ve belgeyi almak, ilgilileri çağırıp bilgi almak, idari denetimin yapılmasını istemek, bilirkişi görevlendirmek ve yerinde inceleme yapmak yetkisine sahiptir. Bu yetkinin kullanılması durumunda kamu kurum ve kuruluşları ile kamu personeli, talep edilen bilgi ve belgeyi vermek, idari denetimi yapmak ve yerinde inceleme için gerekli tedbirleri almakla yükümlüdür. Bu çerçevede Dilekçe Komisyonu'nda LGBT kişilerin dilek ve şikâyetlerinin incelenebilmesi için mevcut prosedürler etkin ve erişilebilir kılınmalı, LGBT yurttaşların dilek ve şikâyetlerini Komisyona iletmeleri teşvik edilmelidir. Ayrıca, Komisyon insan hakları kriterleri açısından **kanıta** ve **bulguya dayalı** bireysel vakaları **sahiplenmeli**, mağdurlara **destek beyanı** vermeli, yapısal, yapıcı ve onarıcı bir yaklaşım sergilemelidir.

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu

6/4/2016 tarihli ve 6701 sayılı Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu çerçevesinde; insan onurunu temel alarak insan haklarının korunması ve geliştirilmesi, kişilerin eşit muamele görme hakkının güvence altına alınması, hukuken tanınmış hak ve özgürlüklerden yararlanmada ayrımcılığın önlenmesi ile bu ilkeler doğrultusunda faaliyet göstermek, işkence ve kötü muameleyle etkin mücadele etmek ve bu konuda ulusal önleme mekanizması görevini yerine getirmek üzere Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun kurulması, teşkilat, görev ve yetkilerine ilişkin esaslar düzenlenmektedir (md.1).

Eşitlik ilkesi ve ayrımcılık yasağı çerçevesinde herkesin hukuken tanınmış hak ve hürriyetlerden yararlanmada eşit olduğu ve bu Kanun kapsamında cinsiyet, ırk, renk, dil, din, inanç, felsefi ve siyasi görüş, etnik köken, servet, doğum, medeni hal, sağlık durumu, engellilik ve yaş temellerine dayalı ayrımcılığın yasak olduğu hüküm altına alınmıştır. **Cinsel yönelim** ve **cinsiyet kimliğinin** uluslararası normlarca önerildiği gibi korunan kategoriler olarak mevzuatta açıkça ifade edilmemesi, hükmün uygulanmasında **belirsizlik** ve **keyfiliğe** yol açmaktadır. Bununla birlikte, Kanun'da cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğinin açıkça anılmaması, bu temellerdeki ayrımcılığın en az diğerleri kadar **ka-bul edilemez** olduğuna dair **kamusal mesajın** verilmemesi anlamına da gelmektedir. Mevzuattaki bu eksiklik, kamu politikalarına da yansıtılabilmekte,

çoğu durumda LGBT kişilerin sorunlarının **görünmez** kalmasına veya mevzuatın **aleyhlerine** kullanılmasına neden olmaktadır.

Türk Ceza Kanunu

Nefret ve ayrımcılığa ilişkin diğer bir önemli kanun 26/9/2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'dur. Bu Kanun kişi hak ve özgürlüklerini, kamu düzen ve güvenliğini, hukuk devletini, kamu sağlığını ve çevreyi, toplum barışını korumak ve suç işlenmesini önlemek amaçlarının gerçekleştirilmesi için ceza sorumluluğunun temel esasları ile suç, ceza ve güvenlik tedbirlerinin türlerini düzenlemektedir. 122. maddesinde “dil, ırk, milliyet, renk, cinsiyet, engellilik, siyasi düşünce, felsefi inanç, din veya mezhep farklılığından kaynaklanan **nefret** nedeniyle bir kişiye kamuya arz edilmiş olan bir taşınır veya taşınmaz malın satılmasını, devrini veya kiraya verilmesini, bir kişinin kamuya arz edilmiş belli bir hizmetten yararlanmasını, bir kişinin işe alınmasını, bir kişinin olağan bir ekonomik etkinlikte bulunmasını engelleyen kimsenin bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılacağı” hüküm altına alınmıştır.

Türk Ceza Kanunu'nun 122. maddesi kapsamında **cinsiyet kimliği** ve **cinsel yönelim** ayrımcılığının **açıkça yasaklanması** gerekmektedir. Bununla birlikte, işe alınmanın yanı sıra iş sözleşmesinin yapılmasında, şartlarının oluşturulmasında, uygulanmasında ve sona ermesinde doğrudan ve dolaylı biçimlerdeki ayrımcılıklar da ceza kapsamına alınmalıdır. Maddenin bu çerçevede yeniden düzenlenmesi yoluyla, LGBT vatandaşların maruz kaldıkları ayrımcılıklarla daha etkin mücadele edilebilecektir. Öte yandan, bu değişikliklerle LGBT'lerin Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın kendi görev alanlarında sunduğu hizmetlerden yararlanmalarının engellenmesi de ceza yaptırım konusu oluşturacaktır.

Kişisel Verilerin Korunması Kanunu

24/3/2016 tarihli ve 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanununun amacı, kişisel verilerin işlenmesinde başta özel hayatın gizliliği olmak üzere kişilerin temel hak ve özgürlüklerini korumak ve kişisel verileri işleyen gerçek ve tüzel kişilerin yükümlülükleri ile uyacakları usul ve esasları düzenlemektir (md.1).

Bu Kanuna göre kişilerin ırkı, etnik kökeni, siyasi düşüncesi, felsefi inancı, dini, mezhebi veya diğer inançları, kılık ve kıyafeti, dernek, vakıf ya da sendika üyeliği, sağlığı, cinsel hayatı, ceza mahkûmiyeti ve güvenlik tedbirleriyle ilgili verileri ile biyometrik ve genetik verileri özel nitelikli kişisel veri olup, bu verilerin, ilgilinin açık rızası olmaksızın işlenmesi yasaktır (md.6). Bu kapsama **cinsel yönelim** ve **cinsiyet kimliği** de dahil edilmeli; LGBT vatandaşların ve mültecilerin özel hayatına ve cinsiyet kimliği tarihçelerine ilişkin kişisel açıdan hassas özel

nitelikli kişisel verilerin ifşa edilmemesi sağlanmalı; bunun için gerekli önlemler alınmalıdır.

Devlet Memurları Kanunu

Devlet memurlarının çalışma hukuku 14/7/1965 tarihli ve 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nda düzenlenmektedir. Bu Kanun devlet memurlarının hizmet şartlarını, niteliklerini, atanma ve yetiştirilmelerini, ilerleme ve yükselmelerini, ödev, hak, yüküm ve sorumluluklarını, aylıklarını ve ödeneklerini ve diğer özlük işlerini düzenler. Bu Kanun'un 125. maddesinde, devlet memurluğundan çıkarma cezasını gerektiren fiil ve haller kapsamında, memurluk sıfatı ile bağdaşmayacak nitelik ve derecede yüz kızartıcı ve utanç verici hareketlerde bulunmak sayılmaktadır. Bu hüküm, hukuksuz bir biçimde LGBT memurların memuriyetten çıkarılmalarına ve devletin bir işveren olarak **cinsel yönelim** ve **cinsiyet kimliği** temelli ayrımcılık yapmasına dayanak olarak kullanılabilir. Bu çerçevede ayrımcı mevzuatın derhal **yürürlükten kaldırılması** ve hukuksuz uygulamalara son verilmesi gerekmektedir.

5. Anayasa Mahkemesi ve Danıştay Kararlarından İki Örnek

Anayasa Mahkemesi, 2014 yılında, nefret söylemi ile ilgili önemli kararında, **cinsel yönelimi** en az "ırk", köken, renk kadar **cididi** bir temel olarak gördüğünü kabul etmiştir.³⁶

Türkiye'de 2014 yılında **Danıştay**, AİHM kararları ile paralel biçimde, eşcinsel bir öğretmenin işten atılmasını **hukuka aykırı** bulmuştur.³⁷ Vakayı değerlendiren Danıştay, Anayasa'nın kanun önünde eşitliği düzenleyen 10. maddesinde yer alan "kanun önünde ayırım gözetilmeksizin eşitlik" ifadesini hatırlatmıştır. Kanun'un "özel hayatın gizliliği ve korunması" başlıklı bölümüne atıfta bulunan Danıştay, uluslararası sözleşmelere de değinmiştir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin "özel **hayata ve aile hayatına saygı hakkı**" başlıklı 8. maddesi ve "**ayrımcılık yasağı**" başlıklı 14. maddesi karara referans olarak gösterilmiştir. Danıştay, dava konusu fiilin gerçekleştiği süreçte 4357 sayılı Kanun'un ilgili 7/e maddesinin yürürlükte olduğunu, ancak "davacının özel hayat alanı içerisinde rızaya dayalı eşcinsel ilişki kurması nedeniyle cezalandırılması karşısında, söz konusu fiilin Anayasa'nın 20/1. maddesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 8. maddesi uyarınca özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı kapsamında olduğunu belirtmiştir.

³⁶ <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/07/20140716-9.pdf>

³⁷ <http://kaosgl.org/sayfa.php?id=18971>

6. Avrupa Birliği'nde Durum

Ayrımcılıkla mücadele alanında Avrupa Birliği'ndeki temel yasal dayanakların başında, 1999 yılında yürürlüğe giren **Amsterdam Antlaşması** ile yeniden düzenlenen **Avrupa Toplulukları Kurucu Anlaşması** gelir. Bu Anlaşmanın 13. maddesi, Avrupa Birliği Konseyi'nin cinsiyet, "ırk" veya etnik köken, din veya inanç, engellilik, yaş veya cinsel yönelime dayalı ayrımcılıkla mücadeleye yönelik uygun adımları atmasını öngörmüştür. Keza, 2000 yılında kabul edilen **Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı'nın** 21. maddesi, **ayrımcılık yasağı ilkesini** hüküm altına almaktadır. Bu maddeye göre cinsiyet, «ırk», renk, etnik veya sosyal köken, genetik özellikler, dil, din veya inanç, siyasi görüş veya başka herhangi bir görüş, ulusal bir azınlık grubunun üyesi olunması, mülkiyet, doğum, engellilik, yaş ve **cinsel yönelime** dayalı ayrımcılık yasaklanmıştır.

Birincil kaynakları oluşturan anlaşmaların yanı sıra, Avrupa Birliği mevzuatının ikincil kaynakları kapsamındaki **Direktifler** de büyük önem taşımaktadır.

AB'nin İşe Alma ve Mesleki Açından **Eşit Muamelenin Sağlanması** İçin Genel Bir Çerçeve Oluşturan **2000/78/EC** Sayılı Konsey Direktifi³⁸; istihdam, mesleki eğitim, işte yükselme ve çalışma koşullarında doğrudan ve dolaylı ayrımcılığı, **cinsel yönelim** temeli de dahil olmak üzere, Topluluk genelinde yasaklamaktadır.

İstihdam ve Meslek Konularında **Kadın ve Erkeğe Eşit Muamele** ve Fırsat Eşitliği İlkesinin Uygulanmasına İlişkin **2006/54/EC** sayılı Konsey Direktifi³⁹, kamu sektöründe veya özel sektörde çalışma hayatı ile ilgili her konuda (ücret, işe alım, işten çıkarma, sosyal güvenlik, mesleki eğitim gibi) cinsiyete dayalı doğrudan veya dolaylı ayrımcılığı yasaklar. Bununla birlikte, **pozitif eylemleri** de içeren eşit muamele ilkesini hüküm altına alır. Direktifte Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı'nın 21. maddesinde güvenceleşen ayrımcılık yasağı ilkesine de atıf yapılmaktadır.

Suç Mağdurlarının Korunması, Desteklenmesi ve Hakları Üzerinde Minimum Standartların Belirlenmesine ilişkin **2012/29/EC** sayılı Konsey Direktifi⁴⁰, suçun, bireysel hakların yanı sıra topluma karşı da işlendiğini vurgular. Suç mağdurlarına sağlanacak koruma, destek ve adalete erişim hizmetlerinde **cinsiyet ifadesi, cinsel yönelim** ve **cinsiyet kimliği** dahil hiçbir temelde ayrımcılık yapılmayacağını açık şekilde hükme bağlar. Ayrıca, suç mağdurlarının söz konusu bireysel özelliklerinin tanınması ve bu özelliklere duyarlı değerlendirme ile destek süreçlerinin yapılandırılması gereğini vurgular.

38 <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:32000L0078>

39 <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32006L0054>

40 <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32012L0029>

Uluslararası Koruma ile İlgili Ortak Prosedürlere İlişkin **2013/32/EC** sayılı KONSEY DİREKTİFİ⁴¹, sığınma başvurusunda bulunanların **cinsiyet ifadesi, cinsel yönelim** ve **cinsiyet kimliği** dahil korunan özelliklerine ve farklılıklarına duyarlı özel prosedürel güvencelerin ve desteklerin sağlanmasını ve bu bağlamda, başvuru sahiplerinin bireysel ve genel koşulları hakkındaki işlemlerde eğitimli personelin görevlendirilmesini öngörmektedir.

Avrupa Birliği ile katılım müzakereleri yürütmekte olan Türkiye'nin, aday ülke olarak AB müktesebatının tümünü benimsemesi, mevzuatın uygulanması için gerekli kapasiteyi oluşturması ve ihtisası sağlaması gerekmektedir. Katılım müzakerelerine konu olan ve Türkiye'nin Müzakere Çerçeve Belgesi ile belirlenen 35 fasıl başlığı bulunmaktadır. Bu kapsamda, **19. Fasil Sosyal Politika ve İstihdam** başlığını taşımaktadır. İstihdamın artırılması, çalışma ve yaşama koşullarının iyileştirilmesi, uygun düzeylerde sosyal koruma sistemlerinin oluşturulması, sosyal ortaklarla diyalog tesis edilmesi, sürdürülebilir bir istihdam yapısı için insan kaynaklarının geliştirilmesi, **sosyal dışlanma** ve yoksullukla mücadele edilmesi, kadın ve erkekler için eşit fırsatlar sağlanması fasılın içeriğini oluşturmaktadır.

19. Fasıla ilişkin sosyal politikalarla sorumlu Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı da önemli çalışmalar yürütmektedir. Bu fasılın kapsamındaki alanlara ilişkin AB müktesebatının aşamalı olarak iç hukuka aktarılması ve uygulanması öngörülmektedir. Ancak şu ana kadar LGBT vatandaşlar açısından bir gelişme kaydedilememiştir. Nitekim AB'nin 2014 yılı Türkiye İlerleme Raporu'nda, LGBT haklarına yapılan özel vurgunun kapsamı genişletilmiş, ayrımcılıkla mücadele mevzuatını ve uygulamasını AB standartlarıyla uyumlu hale getirmek için daha fazla sürdürülebilir çalışmaya ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir. Raporunda, LGBT vatandaşların maruz kaldığı endişe verici hak ihlalleri arasında "işlenen suçların **cezasız** kalmasına", "nefret cinayetlerinin faillerinin **ceza indirimlerinden** yararlanmasına", "cinsel yönelimi nedeniyle **işten atılan** kamu görevlilerine", "**trans geçiş sürecinde yaşatılan ihlallere**" ve «**ayrımcılığa karşı hiçbir yasal ve politik korumanın** olmamasına" özellikle ve tekrar dikkat çekilmiştir.

Avrupa 2020 Stratejisi

Avrupa Birliği'nin yeni ekonomik dönüşüm stratejisini ve 2020 yılı için hedeflerini belirleyen "Avrupa 2020 Stratejisi: Akıllı, Sürdürülebilir ve **Kapsayıcı Büyüme** için Avrupa Stratejisi Raporu", Avrupa Birliği Komisyonu Başkanı José Manuel Barroso tarafından 3 Mart 2010 tarihinde açıklanmıştır.

⁴¹ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32013L0032>

Avrupa 2020 Stratejisi'nde, AB'nin yaşadığı ekonomik ve sosyal problemlerin etkileri değerlendirilerek AB'nin 2020 yılı itibarıyla belirlenen hedefler çerçevesinde yapısal dönüşümü amaçlanmaktadır. Bu kapsamda Avrupa 2020 Stratejisi'nin en önemli hedeflerinden biri "istihdamın artırılması, yoksulluğun ve **sosyal dışlanmanın** ortadan kaldırılması ve **sosyal uyumun** güçlendirilmesi» olarak belirlenmiştir. AB'nin bu hedeflere ulaşmak için benimsediği yöntemlerin başında **Açık Koordinasyon Yöntemi** (*The Open Method of Coordination - OMC*) gelmektedir.⁴² Açık Koordinasyon Yöntemi, Avrupa Birliği'nin benimsediği politika hedefleri doğrultusunda, üye devletlerin birbirlerine yakınsamasının başarılması ve iyi pratiklerin üye devletler arasında yayılması amaçlar. Avrupa Birliği politika yapım sürecinde siyasal işbirliğinin sağlanmasında düzenleyici bir araç ve mekanizma olarak işlev görmektedir. Bu süreç üç yıllık döngüler içinde işler, üye devletlerin ulusal raporları ortak rapor olarak sentezlenir ve sürecin iyi yönetilmesi için periyodik olarak sivil toplum temsilcileri ve sosyal partnerler ile ortak çalışmalar yürütülür.

B. Temel Konular

Ülkemizde, LGBT vatandaşlar ve mülteciler yaygın şekilde **nefret suçlarına** maruz kalmakta ve **cinsiyet temelli şiddet** hedefi haline getirilmektedirler. Bu türden şiddet vakaları fiziksel (cinayet, dövülme, kaçırılma, tecavüz ya da cinsel saldırı gibi) ve psikolojik biçimler (hakaret, alay, tehdit, şantaj ve keyfi olarak özgürlükten mahrum bırakma gibi) alabilmektedir. Cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği temelli nefret suçu vakaları, kolluk veya yargı organları tarafından gereğince ve yeterince soruşturulmamakta, kovuşturulmamakta ve hatta failler ceza indirimleri alabilmektedir. Bu çerçevede şiddete maruz kalan LGBT'ler İstanbul Sözleşmesinin açık hükümlerine rağmen 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanunun sağladığı sosyal hizmet ve desteklerden yararlanamamaktadırlar.

LGBT vatandaşların yaşamları, toplum genelinin LGBT'lere karşı önyargılı tutum ve davranışlarından önemli ölçüde etkilenmektedir. LGBT'ler yaşam döngüsünün çeşitli evrelerinde; ailelerinde, okullarında, mahallelerinde ya da işyerlerinde ayrımcılık, taciz, tehdit ve hatta şiddete maruz kalmaktadır. Keza, LGBT'lere karşı **akran zorbalığı** (*bullying*) ve **mobbing** vakaları özellikle **okullarda** ve **işyerlerinde** yaygınlıkla görülmektedir. Çoğu zaman LGBT'ler bu olumsuz tepkilerden korkarak gündelik hayatında cinsel yönelimlerini veya cinsiyet kimliklerini gizli tutmaktadır. Eşcinsel, biseksüel veya trans oldukları

42 <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=750>

için çocukluklarından itibaren tüm bu yaşam alanlarında önyargılara, baskılara ve ayrımcılığa maruz kalmaları onlarda büyük yaralar açmaktadır. Yaşadıkları **dışlanmışlık** ve **savunmasızlık** deneyimleri, özellikle çalışma ve eğitim hayatında son derece dezavantajlı bir toplumsal konuma tabi tutulmalarına neden olmaktadır.

LGBT vatandaşlar ve mülteciler, kamu hizmetlerine erişimlerinde ciddi sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Bu sorunlar, görünür ve görünmez biçimleriyle, sıklıkla sosyal hizmetler kapsamında da yaşanmaktadır. LGBT kişilerin kamu kuruluşları, politikaları ve uygulamaları açısından konumları, toplum genelinin eşcinsel, biseksüel ve translara karşı önyargılı tutum ve davranışlarından önemli ölçüde etkilenmektedir. Yaşam hakkı, kişi güvenliği, özel hayatın mahremiyeti gibi en temel hak ve özgürlüklerinin tanınmaması ve kullanılmalarının engellenmesi eğitim, barınma, çalışma, sağlık, sosyal güvenlik gibi pek çok alana uzanan olumsuz sonuçlara yol açmaktadır. Diğer kamu hizmeti alanlarında da görüldüğü üzere çoğu zaman LGBT'lere karşı önyargılı, ayrımcı ve dışlayıcı davranışlar bazen sosyal hizmet çalışanlarından gelmektedir. LGBT vatandaşların ve mültecilerin bu şekilde kötü muameleye veya eşitsizliklere maruz kalmaları sosyal hizmet kuruluşlarına başvurmalarına veya sosyal hizmet çalışanlarından cinsel yönelimlerini gizlemelerine yol açmaktadır. Ayrıca, sosyal hizmet çalışanlarının tabi olduğu her türlü müfredatının LGBT kişilerin haklarına, eşitliğine ve özel ihtiyaçlarına duyarlı hale getirilmesi gerekmektedir.

Özellikle çocukluk ve gençlik evreleri insanların tüm geleceğini ve gelişimini etkilemektedir. LGBT'lere karşı okuldaki akranlarının, idarecilerin ve öğretmenlerin yanı sıra aile üyeleri de türlü zorbalıklar yapabilmektedir. Ailelerin psikolojik, fiziksel veya ekonomik şiddet uygulaması, aşırı kontrol edip kısıtlaması LGBT'lerin evden uzaklaşmalarına yol açabilmektedir. Evde, okulda ve sosyal çevrede yaşanan tüm bu dışlayıcı süreçler okulda yüksek devamsızlık oranları, içe kapanma veya eğitimi bırakma gibi tipik sonuçlara neden olabilmektedir. Böylesi sonuçlar **kariyer planı** ve **mesleki gelişim** açısından LGBT'lerin geleceğini olumsuz etkilemekte ve onları kırılğan bir duruma itmektedir. Yine de **cinsel yönelimler** ve **cinsiyet kimlikleri** ile ilgili **doğru bilginin** yaygınlaşması ve eşcinsel, biseksüel, trans kişilere yönelik önyargıların azalması sayesinde son dönemde dünyada ve ülkemizde olumlu gelişmeler yaşanmaktadır. Giderek artan sayıda aile çocuklarını sahiplenmekte ve onları her alanda desteklemektedir.

LGBT'ler iş yaşamlarında da cinsel yönelimleri veya cinsiyet kimlikleri nedeniyle yalnızlaşma, yabancılaşma, işten atılma, işe alınmama, terfi edilmeme, mobbing, taciz, aşağılanma ve damgalanma gibi birçok insan hakları ihlali ile

karşı karşıyadır.⁴³ İstihdama erişimlerinde ve iş yaşamında türlü engellere maruz kalmaktadır. Cinsel yönelimleri ve cinsiyet kimlikleri LGBT'ler için işe giriş aşamasında işe alınmama, sonra öğrenildiğinde ise işten atılma nedeni olarak kullanılabilir. İşyerlerindeki egemen kültür LGBT'lerin kendilerini sürekli **baskı altında** hissetmelerine neden olmaktadır. İşveren ve idarecilerin yanı sıra bizzat çalışanlar LGBT'lere şiddet, taciz, tehditte bulunabilmektedir. LGBT çalışanlar başa çıkma stratejisi olarak genellikle kimliklerini gizlemeyi tercih etmektedir. Bazı durumlarda, kimliklerinin **ifşa edilmemesi** karşılığında üstleri, mevkidaşları veya astları tarafından ekonomik veya psikolojik **sömürüye** maruz bırakılmaktadırlar.

Eğitim ve çalışma hayatında ayrımcılık, işsizlik ve toplumsal dışlanmadan zarara uğrayan **translar** açısından daha da büyük bir önem taşımaktadır. Özellikle **cinsiyet geçiş** prosedürü sırasında işten çıkarılan, her tür tacizden uzak durmak için işini bırakan ya da aynı nedenlerle cinsiyet geçişi aleyhinde karar veren transların sayısı çok yüksektir. Cinsiyet kimliği görünür olan veya istihdam sırasında cinsiyet geçiş sürecini başlatmış olanlar yaşadıkları ağır sorunlar karşısında haklarını ve özgürlüklerini yitirmekte ve çoğunlukla - kayıtsız ve güvencesiz - **seks işçiliği** mesleğine yönelme seçeneğine sıkıştırılmaktadırlar.

Translar çalışma yaşamında ilave sorunlarla da karşılaşmaktadırlar. Özel hayata ve cinsiyet kimliği tarihçelerine ilişkin kişisel açıdan **hassas veriler** ve önceki adları ifşa edilmektedir. Ayrıca, cinsiyet geçişini sonuçlandıran transların yeni kimliğinin yasal olarak tanınması kapsamında nüfus cüzdanları, kimlik belgeleri, sürücü belgeleri, pasaportlar, sosyal güvenlik kartları ve numaraları, seçim, emlak ve vergi kayıtları, diplomalar, sertifikalar gibi **resmi belgelerin** yeniden düzenlenme işlemlerinde ciddi engeller ve yasal boşluklar görülmektedir.

Öte yandan, hayatlarında karşılaştıkları ağır koşullara bağlı olarak, LGBT vatandaşların **sosyal güvenceden yoksunluğu** yaygın ve yıkıcı bir sorundur. Türkiye'de sosyal sigorta sisteminde aktif sigortalı olma koşulu, formel/kayıtlı istihdama ve mesleki statüye dayanmaktadır. LGBT vatandaşların çalışma yaşamında maruz kaldıkları ayrımcılıklar, çoğu zaman **sigortalılık statüsünü** kazanmalarını engellemekte veya hak ettiklerinden düşük düzeyde kazanmalarına neden olmaktadır. Yüksek oranlarda **kayıtdışı** veya ayrımcılıklar nedeniyle **süreklilik göstermeyen** çalışma ilişkileri içinde olmaları, sosyal sigorta sisteminin dışında kalmalarına veya sigorta ödemelerinde kesintilere yol açmaktadır. Bunun sonucunda sosyal risklere maruz kalan LGBT'ler, sosyal sigorta sisteminin sağladığı gelir ve bakım güvencesinden yoksunlaşmaktadır.

43 Kaos GL (2009), *LGB Çalışanların İş Yaşamı Raporu*, Çalışma Hayatında Lezbiyen, Gey, Biseksüel Çalışanların Yaşadığı Sorunlar - Tanıklıklar

lar. Primsiz rejimden de yararlanmamaları ve kendilerine dönük **aile desteği** veya **sosyal destek** oranlarının da düşük olduğu düşünöldüğünde, LGBT'ler için yaşamın idamesine yönelik sorunlar çok daha ağır deneyimlenmektedir.

Yaşanan bu ağır sorunlar göstermektedir ki, LGBT hak sahipleri, uluslararası ve ulusal hukuka dayanan ekonomik ve sosyal haklardan mahrum bırakılmaktadırlar.



BÖLÜM III:

YÖNTEM



Anaakımlaştırma, LGBT'lerin insan hakları kapsamındaki sosyal refah haklarını, diğer herkes gibi, eşit ve ayrımcılığa maruz kalmadan kullanabilmeleri için en etkili yöntemdir. Anaakımlaştırma, tüm vatandaşların eşit biçimde kamusal ve özel **yaşamın her alanında** görünür olmasını, güçlenebilmesini ve katılım sağlayabilmesini temel hedef olarak benimser. Esas olan, mevcut ve yürürlükteki **tüm** politika, mevzuat ve hizmetlerin hazırlanma, uygulanma, izlenme ve değerlendirme aşamalarına **eşit vatandaşlık** perspektifinin dahil edilmesidir. Birey, yurttaş ve toplulukların değişen ve çeşitlenen gereksinimlerinin farkında olunması, eşitlik ve adaletin sağlanabilmesi için bu farklı gereksinimlere duyarlı önceliklerin her politika, plan, program ve eylemde içerilmesi bu açıdan belirleyicidir. Bununla birlikte, demokrasi ve eşitlik açığının kapatılması için LGBT vatandaşlar lehine **olumlu eylemler** (pozitif ayrımcılık) içeren ve ortak politikalar içinde tamamlayıcı rol oynayan özel politika ve uygulamalara gereksinim duyulabilir. Böylesi özel çerçeveler, hiçbir biçimde LGBT'lerin ve onlara dair konuların mevcut süreçlerden **izole edildiği** iş ve eylemlilikler **anlamına gelmez**.

A. Öncelikli Eylem Alanları

LGBT vatandaşların insan haklarının etkili biçimde korunması ve desteklenmesi için aşağıdaki eylem alanlarına odaklanılmalıdır.

1. Ayrımcı Mevzuat ve Politikaları Yürürlükten Kaldırma, Uygulamalara Son Verme

LGBT vatandaşlara karşı doğrudan ve açık şekilde ayrımcılık ve eşitsizlikler içeren düzenlemeler (örneğin Emniyet Teşkilatı Sağlık Şartları Yönetmeliği'ndeki gibi) derhal yürürlükten kaldırılmalıdır. Ancak, günümüzde LGBT vatandaşlara yönelik ayrımcılık ve eşitsizliklerin çoğu, bu türden düzenlemeler yerine, "tanımama" ve "yok sayma" biçiminde gerçekleşmektedir. LGBT'lerin yaşam gerçekliğine duyarsız düzenlemeler **dolaylı ayrımcılıklar** ve fiili eşitsizlikler üretmektedir. Diğer ayrımcılık türlerinde de görüleceği üzere, kamusal alanda hiyerarşiler, tabakalaşmalar yaratan, belirli grupları **görmezden gelen** böylesi düzenlemeler, benimsenen belirli bir "makbul vatandaş" tipi üzerinde inşa edilmektedir; ayrıca vergi adaleti ilkesine aykırıdır. Kamu hizmetlerinden yararlanmak ve kamusal katılım süreçlerine dahil olmak için gereken koşullar da çoğu kez LGBT vatandaşlar tarafından karşılanamamaktadır.

2. Eşitliği ve Ayrımcılık Yaşadığı Destekleyici Mevzuatı ve Politikaları Benimseme

Cinsel yönelim ve **cinsiyet kimliği** temelinde korumayı **açıkça içeren**, gelişmiş ve uluslararası kriterlere uyumlu bir **eşitlik** ve **ayrımcılık yasağı mevzuatı** benimsenmeli ve politikalar kapsayıcı biçimde uygulanmalıdır. Mevzuat hükümlerinden, düzenleme boşluklarından veya düzenlemelerle uygulamalar arasındaki ciddi açıklıklardan kaynaklanan sorunlar nedeniyle LGBT vatandaşların çalışma ve sosyal güvenlik haklarına erişimlerini sınırlandıran engelleri tespit eden, izleyen ve değerlendiren **mekanizmaların** oluşturulması şarttır. Söz konusu mekanizmaların işler kılınması, uygulamaya konulan yasal ve diğer tedbirlerin etkisini düzenli ve etkin şekilde izlemek amacıyla **araştırmalar** yürütülmesi, **veri** toplanması ve **analizi** büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmalara dayalı olarak yürürlükteki mevzuat ve uygulamalar sürekli olarak gözden geçirilmeli ve iyileştirilmelidir.

3. Sosyal Dışlanma ve Sosyal Güvencesizlik ile Mücadele

LGBT vatandaşların toplum genelinden dışlanmaları ve sosyal güvencesizlikleri ile mücadele etmek üzere, diğer dezavantajlı gruplar için gerektiği gibi, **sosyal içermeyi** teşvik eden yasalar, düzenlemeler ve politika çerçeveleri oluşturulmalıdır. **Homofobik** ve **transfobik** önyargılar ile mücadele ederek toplum genelinde tavır ve tutum değişikliği yaratmak, kamu hizmetlerinden ve kamu harcamalarından diğer toplumsal kesimler kadar yararlanmalarını sağlamak, ekonomik olanaklarını güçlendirmek, siyasi temsilcilerini, örgütlenme ve harekete geçme kapasitelerini desteklemek, hak ve özgürlüklerine ilişkin kamunun hesap verebilirliğini ve şeffaflığını artırmak gibi öncelikler yaşama geçirilmelidir.

4. Sosyal Hizmet Kuruluşlarına Mali ve Politik Destek

LGBT vatandaşlar dahil dezavantajlı gruplardan kişilere bakım evleri, sığınma evleri gibi sosyal hizmetler sağlayan işletmeler veya sivil toplum kuruluşları mali olarak desteklenmelidir.

Diğer yandan, bu kuruluşlara politik destek sağlanmalı ve üst düzey katılımın gerçekleştiği, teşvik edici çeşitli etkinlikler düzenlenmelidir (teşekkür belgesi verilmesi gibi).

B. Operasyonel Araçlar

1. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Bağlı Kuruluşlar

Operasyonel araçların başında **kurumsal yapı** gelmektedir. Kurumsal yapı, **Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'ndan** oluşmaktadır. Bu çerçevede, LGBT'lere yönelik ayrımcılıkla mücadele kapsamında gerek Bakanlığın kapasitesinin güçlendirilmesi, politika oluşturma ve uygulama süreçlerinde demokratik yönetim mekanizmalarının ve sivil toplum ile diyalog ve işbirliği olanaklarının kurumsallaştırılması gerekmektedir.

2. Politika Belgeleri, Stratejiler ve Eylem planları

Eşit vatandaşlık perspektifi, sosyal hizmetler ve sosyal yardımlar alanında yürürlükteki politika belgelerine dahil edilerek anaakımlaştırılmalıdır. Bu kapsamda; **kalkınma planı** ve **yıllık program** gibi üst politika belgeleri, toplumsal cinsiyet eşitliği ulusal eylem planı gibi tematik strateji belgeleri, stratejik plan, **performans programı** benzeri Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının politika belgeleri gözden geçirilmelidir.

3. LGBT Vatandaşların ve Mültecilerin İnsan Haklarını İzleme, Araştırma ve Raporlama

Lezbiyen, gey, biseksüel ve transların insan haklarının durumu izlenmeli, araştırılmalı ve raporlanmalıdır. Cinsel yönelimleri veya cinsiyet kimlikleri nedeniyle vatandaşlara yönelen **ayırıcı davranışlar** ve diğer **mağdurlaştırma biçimleri** üstüne sistematik araştırmalar yapılmalı ve veri toplanmalıdır. Konuya ilişkin araştırmalar desteklenmeli, genel tutum anketlerine ve kamuoyu yoklamalarına LGBT'ler ile ilgili sorular dahil edilmelidir. Tüm bu süreçlerde **kişisel verilerin korunması** ve özel hayata saygı gerekleri yerine getirilmelidir. Bu istatistiklerin üretiminde kimlik bilgileri zorunlu olmadıkça istenmemeli, **anonim yöntem** benimsenmelidir. Her durumda, istatistikler sadece bu amaçlara hizmet etmelidir ve veri öznelerine ilişkin kararlar veya önlemler almak ya da istatistiksel olmayan bir amaç için katıyen kullanılmamalıdır.⁴⁴

LGBT vatandaşların hakları konusunda çalışan sivil toplum kuruluşları veya insan hakları savunucuları ile düzenli bağlantılar kurmak, işbirliği geliştirmek ve sorunlar üzerine onlara danışmak demokratik yönetim kriterleri için olduğu kadar **verim maksimizasyonu** açısından da büyük önem taşımaktadır.

44 Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin istatistiki nedenlerle toplanan ve işlenen kişisel verilerin korunmasına ilişkin 30 Eylül 1997 tarihli R (97) 18 sayılı Tavsiye Kararı, ilkeler 3.3 ve 4.1.

4. Prosedürler

LGBT vatandaşların haklarının korunmasının güvence altına alınması ve **şikâyetlerin**, suiistimallerin ve suç iddialarının incelenebilmesi için mevcut prosedürler **etkin** ve **erişilebilir** kılınmalı, gerektiğinde özel önlemler alınmalıdır. LGBT'lerin bu prosedürleri kullanmak istemeleri halinde herhangi bir ayrımcılığa maruz kalmamaları için mevcut prosedürlerin LGBT'lerin farklılaşan gereksinim ve koşulları ile uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir. İhlal durumlarında çekinmeden müracaat etmeleri, her türlü uygun yolla **teşvik edilmelidir**. Bununla birlikte, ihlallere yönelik yaptırımların caydırıcı olması ve etkin uygulanması, ayrımcılık mağdurları için telafi, tazmin ve rehabilitasyon mekanizmalarının yeterli ve etkili olması sağlanmalıdır.

Yürürlükteki mevzuata göre, bilgilendirme, ihbar ve şikâyet başvurusu yapacakları yerler, konuya göre değişmektedir.

Alo 183 Çağrı Merkezi; aile, kadın, çocuk, engelli, yaşlı, şehit yakınları ve gazilere yönelik hizmetler hakkında bilgilendirme ve yönlendirme sağlayan bir hattır. Ayrıca ihmal, istismar ve şiddet vakaları veya töre ve namus cinayetlerinin önlenmesi için tedbir mahiyetindeki ihbarlarda alınmakta olup, durumun aciliyeti göz önünde tutularak, vakanın bulunduğu ilin acil müdahale ekip sorumlusuna ve/veya kolluk kuvvetlerine bildirilerek müdahale edilmesi sağlanmaktadır.

Alo 144 Çağrı Merkezi; 2022 sayılı Kanuna dayalı verilen maaşlar, gıda yardımları, nakdi yardımlar, kömür yardımları, şartlı eğitim ve şartlı sağlık yardımları, eşi vefat edenlere yapılan yardımlar ve diğer yardımlar hakkında bilgilendirme yönlendirme sağlayan sosyal yardım hattıdır.

Bu hizmet birimleri gerek işbölümü gerekse insan kaynakları bakımından yeterli kapasiteye kavuşturulmalıdır. Ayrıca, 3071 sayılı Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanun ile Başbakanlığın 1993/2 ve 2004/12 sayılı Genelge hükümleri ve uygulamalar gözden geçirilmelidir. Evrensel gizlilik ilkeleri gözetilerek, başvuru kişinin özel hayatına ve cinsiyet kimliği tarihçesine ilişkin kişisel açıdan **hassas verilerin** ifşasına ve zarar görmesine yol açılmamalıdır. Keza, dilekçelerin işleme alınabilmesi için gerekli bilgi, belge ve bulguların değerlendirilmesinde de farklılıklara duyarlı yöntemler geliştirilmelidir.

Bununla birlikte; haklar, ilgili yasa ve yönetmelikler ve mevcut şikâyet mekanizmaları gibi konularda LGBT'leri bilgilendirecek kamusal **başvuru hizmetleri** sunulmalı ve ihtiyaç duyabilecekleri diğer tüm bilgiler kendilerine sağlanmalıdır.

İdari süreçlerde haklarını tam olarak alamayan vatandaşlar idare mahkemele-

rinde dava açabilmektedir. Hak ihlallerine karşı hukuk yolları ve yasal koruma hakkında LGBT vatandaşlara ve ilgili sivil toplum kuruluşlarına gerekli bilgilendirmeler yapılmalı, destek sağlanmalıdır.

5. Kamuoyu Açıklamaları

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, LGBT vatandaşların ihtiyaç ve taleplerini kendilerine iletmelerini kamuoyu açıklamaları yoluyla **teşvik etmelidir**. Kurumlar, çalışma yaşamında maruz kalınan eşitsizlikleri ve ayrımcılıkları ortadan kaldırmaya dönük **güçlü irade** sahibi olduklarını beyan etmelidir. LGBT vatandaşlara dönük ayrımcı ve şiddet içeren tutum ve davranışlara **tolerans** gösterilmeyeceği her fırsatta yinelenmelidir.

Bununla birlikte, kurumlar denetim, yaptırım ve tazmin konularında kamuoyunu ve özel sektörü **bilgilendirmelidir**. Tüm bu süreçlerde sivil toplumla, üniversitelerle, uluslararası kuruluşlarla, diğer ülke hükümetleriyle, yerel yönetimlerle, Kamu Denetçiliği Kurumu ve Türkiye İnsan Hakları Kurumu ile diyalog ve işbirliği olanakları yaratmak üzere **pro-aktif tutum** sergilenmelidir.

Kamuoyunu aydınlatmanın yanı sıra, kurumun izlediği politikaya **toplum desteği** sağlamak bakımından da kamuoyu açıklamaları büyük önem taşımaktadır. Kamuoyu açıklamalarında kullanılacak kitle iletişim araçlarının çeşitliliği ve etki güçleri göz önünde bulundurulmalıdır.

6. Bireysel Vakalar ve Mahkeme Duruşmaları

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, kendi görev alanları kapsamında, LGBT'lerin sosyal hakları konularında ulusal ve uluslararası gelişmelerin takibini ve derlemesini yapmalıdır. Bu kurumların, insan hakları kriterleri açısından **kanıta ve bulguya dayalı** bireysel vakaları **sahiplenmeleri**, davalara **müdahil olabilmeleri**, mağdurlara **destek beyanı** vermeleri, yapısal, yapıcı ve onarıcı bir yaklaşım sergilemeleri topluma ve kurumlara sinmiş ayrımcı kültürle mücadelenin kazanılması için büyük önem taşımaktadır.

7. Siyasi Diyalog ve İşbirliği

LGBT vatandaşların hak ve özgürlüklerine ilişkin konularda Hükümet ile parlamento, siyasi partiler, farklı ülke yönetimleri ve uluslararası kuruluşlar (BM, AK, AB, AGİT) arasında siyasi diyalog ve işbirliği sağlanmalıdır. Hükümetler ve siyasi partiler, LGBT haklarına ilişkin çatışma değil, söz konusu insan haklarının korunması ve desteklenmesine ilişkin **yarışma içinde** olmalıdırlar.

8. Sivil Toplum ile Diyalog ve İşbirliği

Herkes, ayrımcılık yapılmaksızın, lezbiyen, gey, biseksüel ve trans vatandaşların hak ve özgürlüklerini savunan dernekler kurabilmeli ve çalışmalarına **akredite-tasyon** kazanabilmelidir. Demokratik, hak temelli, eşitlik üzerine kurulu bir sistem için kamu kurumlarının sivil toplum ile diyalog ve işbirliği vazgeçilmez öneme sahiptir. LGBT vatandaşların ihtiyaç ve taleplerine ilişkin konular hakkında örgütlenerek söz sahibi olmaları ve meselelerini hem kamuoyunun hem de karar alıcıların gündemine taşımaları, **kamunun sorumluluğunu** ve iş yükünü **paylaşma** olarak görülmelidir.

Sivil toplum ile birlikte, kamu hizmetlerine ilişkin mevzuat, politika ve planlama konuları üzerine **müzakere toplantıları** organize edilmelidir. Bu müzakerelerde kamu sektörü, özel sektör ve sivil sektör arasında bilgi paylaşımının sağlanmasına, çözüm ve **uzlaşma** kararları oluşturulmasına çalışılmalıdır. Kamu bu diyalog süreçlerinde lezbiyen, gey, biseksüel ve trans vatandaşlara hoşgörü ve saygı gösterilmesini, sorumlu ve şiddete referans vermeyen söylemin kullanılmasını teşvik etmelidir.

Ülkemizde uygulanmakta olan birçok **sosyal diyalog** mekanizması mevcuttur. **Ekonomik ve Sosyal Konsey**, Çalışma Meclisi, **Sosyal Güvenlik Yüksek Danışma Kurulu** ile **stratejik plan çalışmaları** temel diyalog ve katılım zeminleridir. Bu temsil ve diyalog zeminlerine LGBT'lerin ve alanda örgütlenen sivil toplum kuruluşlarının dahil edilmesi büyük önem taşımaktadır. Nitekim, **Türkiye**, 2015 yılında Birleşmiş Milletler **Evrensel Periyodik İnceleme** (UPR) sürecinde kendisine yönelik tavsiyeleri yanıtlarken, “insan haklarına bağlı yükümlülükleri uygularken sivil toplumun dahil edilmesini LG-BT'leri içerecek şekilde sağlayacağını” **taahhüt etmiştir**.⁴⁵

9. Uluslararası Mekanizmalar ve Çok-Taraflı Çalışmalar:

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, eşit vatandaşlık ve ayrımcılık yasağına ilişkin konularda uluslararası mekanizmalarla veya bilgi ve deneyimi güçlü ülkelerle, kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi ve işlevsel sonuçların alınmasına yönelik **yapılandırılmış** bir **diyalog** ve kapsamlı bir **işbirliği** kurmalıdır. Bu kurumlar arasında göze çarpanlar Birleşmiş Milletler, Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği ile Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'dır.

45 <http://www.kaosgl.org/sayfa.php?id=19710>

C. Genel Önlemler

1. El Kitabı'nı ve Uygulamasını Periyodik Olarak Gözden Geçirme ve Güncelleme

Bu El Kitabı lezbiyen, gey, biseksüel ve trans vatandaşların haklarına yönelik bilgilerin derlemesi niteliğinde olup, uygulamaları geliştirmek, eşitsizlikleri ve ayrımcılıkları azaltmak için bazı öneriler sunmaktadır. El Kitabı'nın içeriği ve uygulaması periyodik olarak gözden geçirilmeli ve güncellenmelidir.

2. El Kitabı'nın Yaygınlaşmasını ve Uygulanmasını Sağlama

El Kitabı'nın, elverişli araçlar ve etkinlikler aracılığıyla, başta Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesindeki tüm hizmet birimleri olmak üzere, **tüm paydaşlar arasında** yaygınlaşması sağlanmalıdır. Yasa, politika ve uygulamalarda, bu El Kitabı'nda yer verilen insan hakları ilkeleri ve öncelikleri içerilmelidir. Bakanlığa bağlı birimler, El Kitabı'ndan ve diğer belgelerden yola çıkarak kendi bünyelerinde kullanmak üzere yönetmelik, genelge, etik kurallar veya davranış kuralları benzeri belgeleri yeniden düzenleyebilirler veya oluşturabilirler.

3. LGBT Haklarının Anaakımlaştırılması

Bölümün başında da yer verildiği üzere, anaakımlaştırma, yöntemsel strateji olarak yürürlükteki **tüm** politika, mevzuat ve hizmet süreçlerine LGBT'lerin **eşit vatandaşlık** ve insan hakları perspektifinin dahil edilmesidir. Birey, yurttaş ve toplulukların değişen ve çeşitlenen gereksinimlerinin farkında olunması ve aralarında eşitliğin sağlanabilmesi için LGBT'lerin gereksinimlerine duyarlı önceliklerin ortak kesen bir unsur olarak her politika, plan, program ve eylemde içerilmesi söz konusudur. Bununla birlikte, demokrasi ve eşitlik açığının kapatılması için LGBT vatandaşlar için **olumlu eylemler** (pozitif ayrımcılık) içeren ve ortak politikalar içinde tamamlayıcı rol oynayan özel politika ve uygulama çerçeveleri gerekebilir. Böylesi özel çerçeveler, hiçbir biçimde LGBT'lerin ve onlara dair konuların mevcut süreçlerden **izole edildiği** iş ve eylemlilikler **anlamına gelmez**.

4. İyi Uygulama Örneklerini Derleme

Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ile mücadelede dünyada ve ülkemizde elde edilen deneyimlerden yararlanabilmek için iyi uygulama örnekleri ilgili kurumlarca derlenmelidir. Bu iyi örnekler Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının internet sitesine konulmalı, paydaşlar için broşürler yayınlanmalı ve **hizmet içi eğitimlerde** kullanılmalıdır. İyi uygulama örneklerinin teşvik edilmesine yönelik kampanyalar organize edilmelidir.

5. Eğitim Programlarında İçerme

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığında LGBT'lerin insan ve vatandaşlık haklarına yönelik saygıyı ve anlayışı geliştirmek, hizmet süreçlerine **eşit vatandaşlık** ve ayrımcılık yasağı ilkeleri bakış açısını yerleştirmek ve güçlendirmek, bu yönde **farkındalık** ve **duyarlılık** kazandırmak için **hizmet içi eğitim** programları anahtar role sahiptir. Yeni tasarlanacak hizmet içi eğitim programlarıyla veya mevcut programlar içinde modüller açılarak Bakanlıkta çalışan personelin LGBT vatandaşların yaşamlarında karşılaştıkları önyargılar, ayrımcılıklar ve diğer sorunlara dair **bilgi** ve **farkındalık** düzeyi artırılmalıdır. Aynı zamanda, bu sorunların ortaya konması ve çözümü açısından, Bakanlığın ulusal ve uluslararası hukukun gerekleri doğrultusunda görev ve sorumluluk sahibi olduğu bu eğitimlerde açık şekilde vurgulanmalıdır. Öte yandan, cinsiyetler arası çeşitliliğe saygıyı destekleyecek bir kurum kültürü oluşturulması, bu eğitimlerin hedefleri arasında yerini almalıdır.

6. Cinsiyet Yönünü ve LGBT Topluluğu Arasındaki Çeşitliliği Tanıma

Lezbiyenler, geyler, biseksüeller ve translar **homojen** bir topluluk **oluşturmazlar**. Etnisite, din, inanç, mezhep, sağlık, sosyoekonomik durum, engellilik, sosyal statü, sağlık statüsü, yaş, cinsiyet, cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve benzeri temellerde **farklılaşma** gösterirler. LGBT topluluğu içindeki bu çeşitliliğin tanınması ile hizmetlerin topluluk içindeki farklı gereksinimlere duyarlı olacak şekilde tasarlanması ve yürütülmesi büyük önem taşır.⁴⁶ Kamu kurumları, LGBT topluluğu içindeki farklı gereksinimleri anlamak ve çözüm üretmek üzere alanda faaliyet yürüten sivil toplum kuruluşlarını tanımalı, onlarla yakın diyalog ve işbirliği içinde olmalıdır; çünkü STK'lar büyük ölçüde bu çeşitliliği yansıtmaktadır.

Öte yandan, toplumun genelinde egemen olan **ataerkil** ilişkiler ve kodlar, homojen olmayan LGBT topluluğu içinde de çeşitli şekillerde açığa çıkabilmektedir. Kadın-erkek ekseninde gözlemlenen cinsiyet temelli eşitsizlikler, şiddet

46 İnsanlar sadece toplumsal cinsiyet, ten rengi, dil, ulusal, etnik veya toplumsal köken, din, yaş, cinsiyet kimliği veya cinsel yönelimleri gibi tek bir ölçüt tarafından tanımlanmazlar; fakat bir dizi kriterin birbiriyle etkileşime girdiği çeşitli, çoklu kimliklere sahip varlıklardır. Çoklu ayrımcılığın, kişi, ayrımcılığa karşı koruma altına alınmış en az iki farklı temelle bağlantısı nedeniyle veya en az böyle iki temel in özel birleşiminden dolayı ayrımcılıktan muzdarip olduğunda meydana geldiği söylenebilir. İkinci durum, kesişen ayrımcılık olarak da bilinmektedir. Bunun bir örneği, bir lezbiyen kadına bir heteroseksüel kadına yapılacak olandan daha az iyi muamele edilmesi fakat aynı zamanda bir gey erkekten de daha az iyi muamele edilmesidir. Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği, ırk veya cinsiyet gibi bir ya da daha başka unsurlarla birleştiğinde, ilgili kişilerin hassasiyetlerini arttıracak faktörlerdir. Bu nedenle, Devletler çoklu ya da kesişen ayrımcılık olgularının gerçekliğinden haberdar olmalıdırlar ve buna karşı etkili koruma sağlamak için uygun önlemleri almaya teşvik edilmelidirler.

ve ayrımcılıklar **lezbiyenleri, biseksüel kadınları ve transları**, toplumun olduğu gibi LGBT topluluğunun da genelinden daha farklı şekillerde etkilemektedir. Bu bakımdan, LGBT vatandaşları konu edinen her türlü mevzuat, politika ve uygulama, meselenin cinsiyet yönünü özellikle çoklu-ayrımcılık açısından dikkate almalı; kamunun genel **cinsiyet anaakımlaştırma** stratejileriyle bağintısını mutlaka kurmalıdır.

EK: Uluslararası ve Bölgesel Siyasi ve Hukuki Belgeler Listesi

- Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi
- Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme
- Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme
- Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)
- Çocuk Hakları Sözleşmesi
- Engelli Kişilerin Haklarına Dair Uluslararası Sözleşme ve Ek İhtiyari Protokol
- ILO 111 No'lu Ayrımcılık (İstihdam ve Meslek) Sözleşmesi
- ILO'nun Onuru Proje Sonuçları Belgesi
- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
- Avrupa Sosyal Şartı
- Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi)
- Cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği temelli ayrımcılıkla mücadele etmek için [alınacak] önlemler üzerine Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin üye devletlere yönelik CM/Rec(2010)5 sayılı Tavsiye Kararı
- Lezbiyen, gey, biseksüel ve trans kişilerin eşit hakları ve onurları üzerine, Bakanlar Komitesi'nin yürütme komitelerine ve Avrupa Konseyi'nde hükümetler arası işbirliğine dâhil olmuş diğer komitelere yönelik mesajı
- "Nefret söylemine" dair Bakanlar Komitesi'nin üye devletlere yönelik R (97) 20 sayılı Tavsiye Kararı
- Parlamenterler Meclisi'nin 1915 (2010) sayılı Tavsiye Kararı - Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği temelli ayrımcılık

- Parlamenterler Meclisi'nin 1728 (2010) sayılı Kararı - Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği temelli ayrımcılık
- Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliği Temelinde Ayrımcılık - Parlamenterler Meclisi Hukuk İşleri ve İnsan Hakları Komitesi'nin Raporu
- Parlamenterler Meclisi'nin 1635 (2003) sayılı Tavsiye Kararı - Sporda lezbiyenler ve geysler
- Bakanlar Komitesi'nin 1635 (2003) sayılı Tavsiye Kararı'na yanıtı - Sporda lezbiyenler ve geysler
- Parlamenterler Meclisi'nin 1474 (2000) sayılı Tavsiye Kararı - Avrupa Konseyi'ne üye devletlerde geyslerin ve lezbiyenlerin durumu
- Bakanlar Komitesi'nin 1474 (2000) sayılı Tavsiye Kararı'na yanıtı - Avrupa Konseyi'ne üye devletlerde geyslerin ve lezbiyenlerin durumu
- Parlamenterler Meclisi'nin 1470 (2000) sayılı Tavsiye Kararı - Avrupa Konseyi'ne üye devletlerde geyslerin, lezbiyenler ve partnerlerinin sığınma ve göçe ilişkin durumları
- Bakanlar Komitesi'nin 1470 (2000) sayılı Tavsiye Kararı'na yanıtı - Avrupa Konseyi'ne üye devletlerde geyslerin, lezbiyenlerin ve partnerlerinin sığınma ve göçe ilişkin durumları
- Parlamenterler Meclisi'nin 1117 (1989) sayılı Tavsiye Kararı - Transseksüellerin durumu
- Bakanlar Komitesi'nin 1117 (1989) sayılı Tavsiye Kararı'na yanıtı - Transseksüellerin durumu
- Parlamenterler Meclisi'nin 924 (1981) sayılı Tavsiye Kararı - Eşcinsellere yönelik ayrımcılık
- Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yetkililer Kongresi'nin lezbiyen, gey, biseksüel ve trans kişilerin toplanma ve ifade özgürlüğüne dair 211 (2007) sayılı Tavsiye Kararı
- Bakanlar Komitesi'nin, Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yetkililer Kongresi'nin lezbiyen, gey, biseksüel ve trans kişilerin toplanma ve ifade özgürlüğüne dair 211 (2007) sayılı Tavsiye Kararı'na yanıtı
- Avrupa Birliği Amsterdam Anlaşması
- Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı

- Avrupa Birliği Eşit Muamele Direktifi (2000/78/EC)
- Avrupa Birliği Kadın ve Erkek Eşitliği Direktifi (2006/54/EC)
- Avrupa Birliği Şiddet Mağdurları Hakkında Direktif (2012/19/EC)
- Avrupa Birliği Uluslararası Koruma Hakkında Direktif (2013/32/EC)
- Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) Nefret Suçları Raporlaması - LGBT Kişilere Karşı nyargı

